

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Barbora Černohorská

**Postmoderní pohled na karafiátovou revoluci v románu *Os Memoráveis* od
Lídi Jorje**

A postmodern view of the Carnation Revolution in the novel *Os Memoráveis* by
Lídia Jorge

Praha 2024

Vedoucí práce: Mgr. Karolina Válová, Ph.D

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Mgr. Karolině Válové, Ph.D. za odborné vedení, zapůjčení literatury a cenné rady, které mi poskytovala s laskavostí a trpělivostí během konzultací.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. května 2024

Barbora Černoorská

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou postmoderního románu *Nezapomenutelní* (Os Memoráveis, 2014) jehož autorkou je významná současná portugalská spisovatelka Lídia Jorge. Práce nejprve přibližuje historické pozadí karafiátové revoluce, která je hlavním tématem celého románu, a věnuje se také portugalskému literárnímu vývoji v daném období. Samostatná kapitola je věnována životu a tvorbě Lídie Jorge a nechybí ani autorčin pohled na slavný dubnový převrat. Následuje pak samotná analýza díla, která se na základě postmoderní poetiky Lindy Hutcheon a dekonstrukce postupně věnuje jednotlivým postavám románu a srovnává je s jejich skutečnými historickými protějšky.

Klíčová slova: Lídia Jorge, postmoderna, karafiátová revoluce, Portugalsko, historiografická metafikce

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the analysis of the postmodern novel *The Memorables* (Os Memoráveis, 2014) written by the prominent contemporary Portuguese writer Lídia Jorge. The thesis first presents the historical background of the Carnation Revolution, the central theme of the novel, and examines Portuguese literary developments during the given period. A separate chapter is devoted to the life and work of Lídia Jorge, including the author's view of the famous April Revolution. Subsequently follows the analysis of the novel itself, which, based on Linda Hutcheon's postmodern poetics and deconstruction, gradually examines the novel's individual characters and compares them with their true historical counterparts.

Key words: Lídia Jorge, postmodernism, The Carnation Revolution, Portugal, historiographic metafiction

OBSAH

1	Úvod.....	6
2	Politický a kulturně-historický kontext.....	7
2.1	Nový stát.....	7
2.2	Karafiátová revoluce	8
2.3	Dopady a dozvuky revoluce	9
3	Portugalský literární kontext	10
3.1	Podubnová literatura ženských autorek.....	12
4	Lídia Jorge.....	14
4.1	Lídia Jorge a její pohled na revoluci	16
5	Analýza románu <i>Nezapomenutelní</i>	18
5.1	Román <i>Nezapomenutelní</i>	18
5.2	Poetika postmodernismu a historiografická metafikce Lindy Hutcheon	21
5.2.1	Historiografická metafikce	22
5.3	Postavy románu <i>Nezapomenutelní</i>	23
5.3.1	Aktéři revoluce.....	24
5.3.1.1	Bronzový důstojník	25
5.3.1.2	Major Umbela	27
5.3.1.3	El Campeador.....	29
5.3.1.4	Charlie 8.....	32
5.3.2	Umělci	35
5.3.2.1	Fotograf Tião Dolores.....	35
5.3.2.2	Ernesto Salamida.....	38
5.3.2.3	Básníci Ingrid a Francisco Pontais	41
5.3.3	Novináři	43
6	Závěr	47
7	Resumé.....	50
8	Resumo.....	51
9	Bibliografie.....	52
9.1	Primární literatura	52
9.2	Sekundární literatura	52
9.3	On-line zdroje	53

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji analýze postmoderního díla *Nezapomenutelní* (Os Memoráveis), které publikovala významná portugalská spisovatelka Lídia Jorge roku 2014, tedy v době čtyřicátého výročí karafiátové revoluce.

Rozhodla jsem se pro detailní rozbor tohoto textu, protože se v něm spojuje můj zájem o portugalskou historii a společnost a také moje fascinace postmoderní literaturou. Dále jsem si tento román zvolila, protože se věnuje karafiátové revoluci, od které v době vzniku práce uplynulo přesně padesát let. Svou bakalářskou práci tedy považuji za jeden ze způsobů, jak na toto významné výročí upozornit a jak oslavit událost, jež zajistila příklon Portugalska k demokratickým strukturám a naopak odklon od jeho ultrapravicové a koloniální politiky. Věřím, že analýza románu *Nezapomenutelní* může u příležitosti tak významného výročí upozornit na kvality tohoto románu. Domnívám se, že český překlad románu¹ by mohl být přínosný pro všechny studenty portugalské filologie, ale i pro širokou veřejnost, a to především díky podobnostem mezi karafiátovou revolucí a sametovou revolucí, na které román také upozorňuje.

První část práce blíže představí historické dění v Portugalsku v období Nového státu a soustředit se bude zejména na samotnou karafiátovou revoluci a její dopady. Práce se dále zaměří na portugalskou literární situaci ve stejném období a na autory tzv. podubnové generace. Samostatný oddíl bude věnován osobnosti spisovatelky Lídie Jorge a autorčině pohledu na revoluční rok 1974. Těžištěm práce pak bude analýza románu *Nezapomenutelní*, který formou dekonstrukce pojednává zejména o aktérech revoluce. O těch, kteří měli skutečný předobraz i o těch fiktivních. Prostřednictvím postmoderního postupu, tzv. historiografické metafikce, definované zejména kanadskou teoretičkou Lindou Hutcheon, se pokusím porovnat vyznění jednotlivých událostí, činů románových postav v souladu či v protikladu ke skutečným událostem a pozdějším historicko-sociologickým interpretacím karafiátové revoluce.

---

¹ Román *Os Memoráveis* byl přeložen roku 2021 do slovenštiny, český překlad vychází teprve nyní v květnu roku 2024. Při svých překladech portugalského originálu proto čerpám ze slovenského vydání *Nezapomenutelní*, jehož překlad zhotovila Silvia Slaničková.

2 Politický a kulturně-historický kontext²

2.1 Nový stát

Zásadní postavou portugalských dějin byl bezesporu António de Oliveira Salazar, pod jehož dlouhou diktaturou se Portugalsko dostalo do nepříznivé situace, kterou bylo nakonec nutné vyřešit právě karafiátovou revolucí.

Salazar byl roku 1928 povolán novým prezidentem generálem Óscarem Carmonou na post ministra financí a pod jeho vedením se finanční situace Portugalska skutečně začala po dlouhé době zlepšovat. Díky své finanční politice a drastické rozpočtové reformě si získal pověst zachránce národa a na obyvatelstvo také zapůsobil svými proslovy, ve kterých se často také věnoval tematice zámoří. V roce 1930 se Salazar stává také ministrem kolonií a hlavním ideologem nově vzniklé celonárodní politické strany Národní svaz. Díky svému stoupajícímu vlivu je roku 1932 Salazar jmenován předsedou vlády a postupně vede Portugalsko k vytvoření autoritativního státu známého jako Nový stát. Po vyhlášení nové ústavy roku 1933 narůstá kontrola státu nad společenským i soukromým životem, k moci se dostává tajná policie PIDE a tisk ovládá cenzura. Z předsedy vlády se postupně stává diktátor, svou moc také upevňuje pomocí fašistických organizací jako Portugalská legie a Portugalská mládež.

Během druhé světové války se Salazarovi podařilo udržet neutralitu a udržovat výhodné obchodní styky s oběma soupeřícími stranami. Po válce pak pokračuje ve své politice, staví se proti změnám a modernizaci a přes veškeré protesty se nadále snaží kontrolovat portugalské kolonie. Šedesátá léta jsou plná politických nepokojů, ozbrojených povstání a pokusů o převrat, v koloniích sílí osvobozenecá válka a Portugalsko zažívá silnou mezinárodní izolaci. Ačkoliv protirežimní opozice není ideologicky sjednocená, její hlasy neustále sílí a čím dál intenzivněji se proti Salazarovi projevuje také vzdělaná mládež. Mnozí Portugalci odchází do jiných

---

² Není-li uvedeno jinak, jsou zdrojem informací v této kapitole díla *Dějiny Portugalska* od Jana Klímy a *Portugalsko* od Simony Binkové.

BINKOVÁ, Simona. *Portugalsko*. Praha: Libri, 2004.

KLÍMA, Jan. *Dějiny Portugalska*. Třetí vydání. Praha: NLN, 2023.

částí Evropy, další v cizině hledají inspiraci, kterou jim poskytují demokratické ideály a zároveň též komunistické myšlenky. Koloniální válka Portugalsko zatěžuje morálně i finančně, Salazarovu diktaturu však ukončují jeho zdravotní problémy. Roku 1968 ze zdravotních důvodů končí po čtyřiceti letech Salazarova osobní diktatura a na jeho místo je povolán Marcelo Caetano.

Ačkoliv si mnozí od Caetanova příchodu slibovali zásadní politické změny a postupný návrat k demokracii, fungování Nového státu se pod jeho vedením příliš nezměnilo, pokračovaly také ekonomické problémy a koloniální válka. Nespokojenost mezi širokou veřejností stoupá a nesouhlasné hlasy se ozývají i mezi důstojníky a generály. Velkou podporu získávají především generálové António de Spínola a Francisco Costa Gomes, kteří otevřeně napadají vládní koloniální politiku. Po neúspěšném nekoordinovaném vojenském povstání z března roku 1974, které bylo mimo jiné důsledkem sesazení zmíněných generálů z čela generálního štábu ozbrojených sil, přichází 25. dubna lépe organizované povstání. To s režimem skoncovalo téměř bez odporu a krveprolití.

2.2 Karafiátová revoluce

Karafiátová revoluce byla zosnována Hnutím ozbrojených sil MFA (Movimento das Forças Armadas), které se poučilo z nepovedeného březnového pokusu, a tak se rozhodlo převrat lépe naplánovat a provést v období mezi 20. a 27. dubnem. První signál k přípravě pro zasvěcené jednotky zazněl z rozhlasové vysílačky Emissores Associados de Lisboa před půlnocí 24. dubna. Hlavní signál k zahájení akce pak zazněl ze stanice Renascença, když začala dvacet minut po půlnoci hrát zakázaná píseň „Grândola Vila Morena“³ od písničkáře a politického aktivisty

---

³ MADEIRA, João. *Tudo Depende da Raiva e da Alegria*. 2017. s. 168-173. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://run.unl.pt/bitstream/10362/31457/1/T06perseu14.pdf>

„Přísná cenzura se týkala i hudby a portugalských lidových písní. Zpěv často doprovázel mnohá sdružování a protesty na veřejnosti, byl to způsob, jak se mohly davy obyčejných Portugalců stát součástí boje proti fašismu a koloniální válce. José Afonso byl autorem mnoha písní, které podtrhovaly revoluční atmosféru a byly velmi rychle zakázány a cenzurovány. Píseň „Grândola Vila Morena“ vznikla v roce 1964 v Grândole, malém městě v Alenteju, původně však neměla být vůbec součástí karafiátové revoluce. Pro tyto účely byla zvolena jiná píseň od písničkáře Josého Afonsa, konkrétně „Venham mais cinco“. Ukázalo se však, že tato píseň je na seznamu zakázaných skladeb stanice Rádio Renascença, a tak bylo třeba najít jinou píseň, pro kterou neplatila stejná omezení.“

Není-li uvedeno jinak, jsou všechny překlady citací dílem autorky této bakalářské práce.

Josého Afonsa. Široká veřejnost pak první jasné informace o převratu dostala až o půl osmé ráno, kdy už lidé s nadšením vyráželi do ulic a dávali vojákům karafiáty. Ti si je vkládali do hlavní samopalů na znamení, že nebudou střílet do lidí. Ačkoliv během revoluce mohlo několikrát dojít ke krveprolití, převrat nakonec skončil vítězně a během čtyřiaadvaceti hodin padlo jen pět lidí u sídla vedení policie. Dosavadní vláda se vzdala, předseda Marcelo Caetano a prezident Américo Tomás museli po zatčení opustit Portugalsko.

Ačkoliv povstání 25. dubna bylo iniciováno z vojenských řad, stalo se pro celý svět ukázkovým příkladem lidové mobilizace a tlaku zdola:

Události 25. dubna byly opravdu silně poznamenány vzájemnými střety povstalecké armády a civilních sympatizantů, kteří rychle zaplnili lisabonské ulice. To, co začalo jako vojenský převrat vedený především nadřízenými prostředníky, se v průběhu onoho dne přerodilo v cosi mnohem silnějšího. Jakmile svržení starých pořádků vystřídalo vytváření nového uspořádání, vzrostl význam společenské mobilizace.⁴

2.3 Dopady a dozvuky revoluce

Vojenské hnutí z 25. dubna se zpočátku příliš nezabývalo konkrétními ideologickými otázkami, ve svých vizích o následném politickém směřování země se totiž jednotlivé složky opozice lišily. Někteří reprezentovali myšlenky politického středu, na síle však nabývaly především socialistické a komunistické ideologie. Všichni aktéři se však shodovali ve svém nesouhlasu s aktuálním děním v armádě a odporu proti nekonečné koloniální válce, která měla na celou zem velmi negativní dopad. Díky revoluci začala postupná demokratizace Portugalska. Zatčení byli mnozí představitelé PIDE, četní dosavadní političtí vězni byli naopak propuštěni. Byla zrušena cenzura a politické organizace mládeže. První provizorní

---

⁴ FISHMAN, Robert M. *What 25 April was and why it mattered*, 2018. s. 25. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.5699/portstudies.34.1.0005>.

“Indeed the events of 25 April were strongly marked by the intermingling of the rebellious military with civilian supporters who rapidly filled the streets of Lisbon. What began as a military coup led primarily by hierarchical intermediaries had become much more than that by the end of that day and, once the toppling of the old order gave way to the construction of new arrangements, the role of social mobilization grew in importance.”

vláda byla utvořena 15. května, prezidentem byl jmenován generál António de Spínola a předsedou vlády se stal liberální profesor lisabonské university Adelino Palma de Carlos.

Cesta k demokracii však nebyla tak jednoduchá, jak mnozí doufali. V Portugalsku zavládl chaos, u moci se prostřídalo velké množství dočasných vlád a problém také představovaly časté stávky a nátlak ze zahraničí na uzavření koloniální otázky. Velkou podporu v zemi získávaly komunistické síly, demokratizaci začaly ohrožovat snahy o levicovou totalitu. Mnozí začali zneužívat nových zákonů a opatření k vyrovnávání osobních účtů a hospodářská situace v zemi se neustále zhoršovala. Dekolonizace také přinášela mnoho problémů, repatriace vojáků a civilistů ze zámoří trvala až do listopadu 1975. Portugalsku z jeho kolonií nakonec zbylo jen Macao, a to bylo vráceno Číně v prosinci 1999. V dubnu roku 1976 byla schválena nová ústava a Portugalsko se začalo více přibližovat západoevropskému pojetí demokracie. S Evropskou podporou se po dlouhé době začala zlepšovat infrastruktura, snižovat nezaměstnanost a klesat inflace.

3 Portugalský literární kontext

Ačkoliv karafiátová revoluce brzy nabrala socialistický obrat, ještě rychleji a intenzivněji se projevil její sociální charakter. Revoluční písně, symbol rudých karafiátů, poezie a plakáty přispěly k rychlé kulturní proměně, která se dokonce ukázala jako rozsáhlejší a trvalejší než mnohé politické proměny.⁵ Jak říká Maria Alzira Seixo:

25. duben ve skutečnosti zásadně ovlivnil život každého z nás, pozměnil instituce a naše dosavadní životní postoje, které se podílely na našem vztahu ke společnosti a měly hluboký dopad na tvůrčí, a v tomto případě i literární, skutečnost.⁶

---

⁵ Srov. FISHMAN, Robert M. *What 25 April was and why it mattered*, 2018. s. 26. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.5699/portstudies.34.1.0005>.

⁶ SEIXO, Maria Alzira. *A palavra do romance*. Lisboa: Horizonte, 1986. s. 48. „O 25 de Abril veio, de facto, transformar a vida de cada um de nós, alterando instituições e formas de estar no mundo, componentes essas da nossa relação com a sociedade que profundamente incidem sobre o facto criativo e, no caso que agora nos interessa, literário.”

Stejně jako v občanském životě přinesla i v tvůrčí oblasti karafiátová revoluce demokracii a svobodu. Konkrétně v literatuře vzniká tzv. podubnová generace spisovatelů, pro kterou je charakteristické užívání nových postupů a otvírání dosud zakázaných témat, jako je diktatura, koloniální válka či emancipace žen. Během diktatury byla ženám striktně přisuzována role manželky v domácnosti, starat se měly jen o manžela a výchovu dětí. Z tohoto důvodu počet ženských autorek v Portugalsku po revoluci stoupá.⁷

Porevoluční autoři se ve svých dílech často zaměřují na zkoumání slova a zhodnocení psaní. Intenzivně také pozorují dosud marginalizovanou a neobvyklou realitu, upřednostňují konkrétní a subjektivní pohled před čímkoliv objektivním a absolutním. Velmi častým fikčním materiálem se stává historie, zkoumání paměti války, dubnové revoluce a zámoří. V románové tvorbě 70. let se objevuje obrovské množství různých tendencí a literárních hlasů. Jen stěží lze určit společnou dominantní linii tohoto období. Text pomalu přestává odkazovat na realitu, rozbíjí se klasický obraz a koncept reálného světa a vzniká nový pohled, který je hypotetický a mnohoznačný. V románech se protínají různé způsoby vnímání a cítění, prolíná se reálné a imaginární, dokumentární a vymyšlené, minulé a přítomné. Román se také stává prostorem pro vyjádření intimních prožitků a zkoumání nejtemnějších oblastí lidského nitra. Do popředí se dostávají autoři jako Almeida Faria, Jorge de Sena, José Saramago, Carlos de Oliveira či Agustina Bessa-Luís.⁸ Mezi další charakteristiky děl 70. let patří prolínání lyrického a epického rejstříku, přitažlivost mezi poezií a prózou a nové zacházení s časem (jeho zrušení či prodloužení). Na pozadí děl tohoto období tak vzniká tajemná, pohádková atmosféra, romány nabírají nový fantastický rozměr, který jen dokresluje časté umělecké zpracovávání literárních mýtů a populárních legend.⁹

V 80. letech pak vynikají především José Saramago a Lídia Jorge. Hlavním tématem fikce je jednoznačně návrat k historii. Společnost se v této době rychlým tempem proměňuje a modernizuje, ukazuje se ale také neúspěch velkých utopií,

---

⁷ Srov. SLANIČKOVÁ, Silvia. "Doslov" In: JORGE, Lídia. *Nezabudnutelní*. Bratislava: Portugalský inštitút, 2021. s. 295-298.

⁸ Srov. MARINHO, Maria de Fátima; LOPES, Óscar. *História da literatura portuguesa*. Lisboa: Alfa, 2002. s. 445.

⁹ Srov. SEIXO, Maria Alzira. *A palavra do romance*. Lisboa: Horizonte, 1986. s. 51.

kteře byly spojeny s revolucí. Do popředí se dostává parodie, která nemusí mít nutně satirický zájem, ale je spíše moderním způsobem sebereflexe. V 90. letech vzniká poezie, která je plná vzpomínání, zhodnocování okolí, sebereflexe a introspekce. V próze pak ustupuje problém národní identity do pozadí a do popředí se dostávají problémy střední vrstvy, především týkající se osobního rozvoje, seberealizace, rodinných vztahů, rozdílů mezi muži a ženami. Rostoucí konzumismus a materialismus dodává dílům nádech melancholie.¹⁰

Samotná Lúdia Jorge skupinu podubnových autorů považuje za specifickou generaci autorů, kteří začali publikovat od počátku osmdesátých let a kteří jsou hluboce poznamenáni minulostí a otázkou portugalské identity. Tuto generaci podle ní spojují podivné zážitky z mládí během diktatury, války a revoluce, ale jednotliví autoři se podle ní hluboce liší svým specifickým literárním projevem. Každý z členů podubnové generace je svým literárním jazykem jedinečný.¹¹

3.1 Podubnová literatura ženských autorek

Ačkoliv literární tvorba žen v Portugalsku po revoluci opravdu narůstá a roku 1976 byla do nové ústavy začleněna i rovnoprávnost žen, stále můžeme ženské autorky označit za izolovanou menšinu. V posledních letech diktatury, konkrétně v roce 1972, se v Portugalsku objevilo zásadní dílo *Nové Portugalské listy* (Novas Cartas Portuguesas) odhalující feministickou nespokojenost své generace a také nesouhlas se Salazarovou diktaturou a koloniální válkou. Dílo však bylo zakázáno pro urážku veřejné morálky a jeho vliv na portugalskou literární historii byl značně omezený. Současné studie ukazují, že portugalské spisovatelky jsou nadále předmětem genderové diskriminace a bývají vyloučené z národního kánonu. V Portugalsku stále existuje velké množství materiálu od ženských autorek z dob

---

¹⁰ Srov. MARINHO, Maria de Fátima; LOPES, Óscar. *História da literatura portuguesa*. Lisboa: Alfa, 2002. s. 463-512.

¹¹ Srov. FERREIRA, Ana Paula; HUTCHINSON Amélia. Entre nós: A Conversation with Lúdia Jorge, 2005. s. 143. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://apsa.us/ellipsis/3/ferreira-hutchinson.pdf>

salazarismu, které by si zasloužilo být znovu publikováno, ale zatím se tak nestalo.¹²

Maria Alzira Seixo upozorňuje na to, že některá díla, jejichž publikace byla během diktatury cenzurou znemožněna, se po revoluci skutečně začala objevovat na veřejnosti. Je však třeba myslet na to, že účinky cenzury neměly jen dopad na publikaci, ale podmínily samotnou tvorbu. Mnozí autoři a autorky cítili, že psát díla, která budou pravděpodobně cenzurována, je zbytečné. Ztratili naději a chuť psát.¹³

Bezprostředně po revoluci pak opravdu začala literární tvorba rychle narůstat. Zavedení autoři začali publikovat pravidelně, začínající autoři upevnili svou pozici na literární scéně a začali se prosazovat také úplně noví spisovatelé. Mnohé portugalské spisovatelky jako Lídia Jorge (*Den zázraků – O Dia dos Prodígios*, 1980), Teolinda Gersão (*Mlčení – O Silêncio*, 1981) či Teresa Salema (*Mezi dvěma státy – Entre Dois Países*, 1978) začaly vydávat svá díla již na přelomu 70. a 80. let., čímž daly signál k upevnění role žen v románové tvorbě. Tyto autorky vytvářejí díla, které sice spadají do odlišných estetických směrů, spojuje je však stejná citlivost k problematice románového psaní a zájem o hledání smyslu lidského života a také smyslu textu. Jejich díla bývají ironická a reflexivní.¹⁴

Autorky Hilary Owen¹⁵ a Cláudia Pazos Alonso¹⁶ vymezují v rámci podubnové generace specifickou skupinu ženských autorek, které dávají symbolický název Antigony dcery. Antigona je jimi interpretována jako rebelka bojující proti otcovskému kánonu, která umožňuje přetvoření pojmů jako je rodina, genealogie či historický čas. Antigona symbolizuje genealogické spojení a zároveň přerušení vlastní fyzické genealogie. Její postava umožňuje vytvořit alternativní prostor pro ženské sebepoznání a zaujmout ambivalentní postavení ve vztahu k otcovskému státu a řádu. Z tohoto důvodu se porevoluční spisovatelky ve své fikci často naléhavě vrací k nedávné minulosti, v níž ženy neměly žádný hlas, a hledají zde také cesty k pochopení současnosti. Mezi nejvýznamnější autorky, které Hilary

---

¹² Srov. OWEN, Hilary a ALONSO; Cláudia Pazos. *Antigone's daughters*. Lanham, Maryland: Bucknell University Press, 2011. s. 13-19.

¹³ Srov. SEIXO, Maria Alzira. *A palavra do romance*. Lisboa: Horizonte, 1986. s. 49.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 61.

¹⁵ Profesorka Hilary Owen se věnuje portugalistice a lusoafričským studiím na Manchesterské univerzitě ve Spojeném království.

¹⁶ Cláudia Pazos Alonso přednáší na Oxfordské univerzitě a zabývá se především portugalskými a brazilskými studii.

Owen a Cláudia Pazos Alonso řadí do této skupiny, patří Florbela Espanca, Irene Lisboa, Agustina Bessa Luís, Natália Correia, Hélia Correia a Lídia Jorge.¹⁷

4 Lídia Jorge

Lídia Jorge se narodila roku 1946 v Boliqueime v Algarve. Neměla žádné sourozence, a tak jí hlavní společnost v dětství dělaly knihy a také jihoportugalská příroda s jejími kameny, stromy a zvířaty. Dětství na venkově nebylo vždy jednoduché, ale lidé se tam vzájemně podporovali a pomáhali si. Právě z dětství v Algarve si Lídia odnáší myšlenku, že člověk nikdy není sám, kterou ve svých dílech často oslavuje:

Představuji si, že jsem součástí celku, jehož poslední kružnici, tu nejbližší, nedokážu pojmenovat, ale jejíž střed znám, protože se cítím jako jedna z nich, jedna z těch nesčetných milionů středů vepsaných do soustředných kružnic, které se rozšiřují. A proto nikdy nejsem sama.¹⁸

Kvůli studiu se přesunula do Lisabonu, kde se na univerzitě věnovala románské filologii. Na fakultu přišla v roce 1965 v době velkých změn, koloniální války a velkých stávek. Bydlela v domově, který vedly pokrokové jeptišky, ale i tak bylo třeba dodržovat přísný režim, protože neustále hrozily nehlášené návštěvy tajné policie PIDE, prohledávání pokojů a zatýkání. Studenti v té době byli důležitou silou, která stála proti diktatuře a požadovala více svobody a volnosti:

Byli jsme vysokoškoláci, ale z politického hlediska jsme postrádali základní koncepce. Chtěli jsme získat konkrétní svobodu, svobodu cestovat, svobodu nést válku, především jsme chtěli opatření, která by změnila každodenní život, ale neměli jsme k tomu potřebné pojmy. Nevěděli jsme, co znamená být marxista, nevěděli jsme, co znamená být demokrat, byla to všechno prázdná slova.¹⁹

---

¹⁷ Srov. OWEN, Hilary a ALONSO; Cláudia Pazos. *Antigone's daughters*. Lanham, Maryland: Bucknell University Press, 2011. s. 14-27.

¹⁸ JORGE, Lídia; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. s. 30. „Tenho a ideia de que faço parte duma totalidade, cujo último círculo, o mais afastado, não sei nomear, mas cujo centro eu conheço, porque me sinto um deles, entre os milhões incontáveis de centros inscritos em circunferências concêntricas que se vão expandindo e, assim, nunca estou sozinha.“

¹⁹ JORGE, Lídia; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. s. 71. „Éramos universitários, mas politicamente estávamos desprovidos de conceito básicos. Nós

Ačkoliv pro ni škola byla důležitá a dodnes vzpomíná na mnoho skvělých učitelů, nechtěla díla pouze analyzovat, vždy je chtěla především tvořit a psát. Když byla pozvána, aby se stala na fakultě asistentkou, nabídku odmítla. Domnívala se, že racionalizace a analýzy děl na univerzitě jen popírají originální tvůrčí proces každého spisovatele.²⁰

Když byly Lidii pouhé čtyři roky, její otec s dědečkem odjeli do Mosambiku, a tak na ni od dětství měla Afrika specifický vliv:

První dopisy, které jsem dostala, a první, které jsem napsala, směřovaly do Afriky a z Afriky k nám. Nejenže se v nich psalo, jak moc se jim stýská, ale také v nich líčili místní obyvatelé a okolní svět. Táta popisoval jednotlivé příhody a posílal fotografie z míst, která navštívil. Máma mi je pak ukazovala na mapě.²¹

Během svého života se také dostala do Afriky, kde byla přímým svědkem komplikovaného osudu zemí bojujících za nezávislost. Prožila zde posledních pět let koloniální války, kdy už bylo mnoho vojáků demoralizovaných a tento zážitek ji definitivně připoutal k dráze spisovatelky.

Od mládí byla velmi zvědavá a nikdy si nepřestávala klást náročné otázky ohledně lidského chování, života, psaní a literatury, přičemž nikdy nezapomínala na své postavení ženy a portugalské občanky.²² Sama autorka o své tvorbě říká:

Chci říci, že si nepěstuji žádnou představu o kariéře nebo o nějakém sestaveném projektu, ale mám představu o patřičné odezvě. Život si žádá a já odpovídám. Hlasy lidí v mém okolí se mě dotýkají, fungování světa na mě působí a já odpovídám.²³

---

queríamos uma liberdade concreta, liberdade de viajar, liberdade de não ir à guerra, queríamos sobretudo atos que mudassem o quotidiano, mas não tínhamos os conceitos. Nós não sabíamos o que era ser marxista, não sabíamos o que era ser democrata, tudo palavras vagas.“

²⁰ Tamtéž, s. 77.

²¹ Tamtéž, s. 83. „As primeiras cartas que recebi e as primeiras que escrevi tinham como origem e destino África. Eles não só mandavam saudades, mas descreviam as pessoas e o envolvimento exterior. O pai descrevia episódios e mandava fotografias dos sítios por onde passava. A minha mãe mostrava-me o mapa.“

²² Tamtéž, s. 16-18.

²³ Tamtéž, s. 115. „Quer dizer, eu não cultivo uma noção de carreira nem uma noção de projeto articulado, tenho uma noção de resposta. A vida pede e eu respondo. As vozes das pessoas que me envolvem tocam-me, o aparato do mundo impressiona-me e eu respondo.“

První román *Den zázraků*, který vydala Lúdia roku 1980 ve svých čtyřiatřiceti letech, se originálním způsobem věnuje zázraku karafiátové revoluce. V tomto románu je zásadní role fantastična, které zde však nefunguje jako prostor k úniku z reality, ale naopak je do reality plně zapojeno. V osmdesátých letech velkou popularitu a mnohá ocenění získala i její další díla jako *Svačtinové nábřeží* (*O Cais das Merendas*, 1982), *Zpráva o divokém městě* (*A Notícia da Cidade Silvestre*, 1984) či *Pobřeží šepotů* (*A Costa dos Murmúrios*, 1988).²⁴ Ve většině autorčiných románů je dění v rukou ženských postav, které se mohou zdát na první pohled křehké, ale ve skutečnosti odvážně a upřímně čelí nepřízni osudu, hledají pravdu a bojují za šťastnější život.²⁵

Její díla mají často mozaikovitou, roztržitou strukturu, pomocí níž autorka zachycuje obraz Portugalska. Běžně jsou příběhy zasazeny do prostředí Algarve, ale zprostředkovávají alegorický obraz celé země. Lúdia Jorge se věnuje zásadním tématům z portugalské historie jako koloniální válka, ale na jejich pozadí vždy zkoumá mezilidské vztahy, které zachycuje pomocí složité souhry různých úhlů pohledu, jež se v jejích dílech protínají. V devadesátých letech pak Lúdia Jorge debutuje v oblasti povídek knihou *Instrumentalina* (*A Instrumentalina*, 1992), jejímž hlavním otázkám se věnuje také v úspěšném románu *Údolí vášně* (*O Vale da Paixão*, 1998). Postupně v jejích dílech začíná vynikat především rozmanitost užitých stylů a Lúdia se snaží věnovat i dalším typům postav, jako jsou mladí lidé ze současné střední třídy.²⁶

4.1 Lúdia Jorge a její pohled na revoluci

Jak uvádí Cucha Carvalheiro, Lúdia ve svých knihách poeticky reprezentuje generaci lidí, kteří měli za sebou v době revoluce zhruba čtvrt století života. Čtenářům zprostředkovává pohled mladého člověka na revoluci, onen den zázraků.

---

²⁴ Srov. MARINHO, Maria de Fátima; LOPES, Óscar. *História da literatura portuguesa*. Lisboa: Alfa, 2002. s. 466-467.

²⁵ Srov. PEDROSA, Inês. *Escritaria – Lúdia Jorge. Lúdia Jorge: Vida e Obra*. Santo Tirso: Cão Menor, 2015. s. 48-51.

²⁶ Srov. MARINHO, Maria de Fátima; LOPES, Óscar. *História da literatura portuguesa*. Lisboa: Alfa, 2002. s. 466-467.

Slovy dodává těmto dnům jejich ztracenou vůni, barvu a zvuky, ale zároveň v nich reflektuje i přítomnost a otázky současné společnosti:

Pocházíme z generace, která věřila, že může změnit svět, a která si umění nesplete se zábavou! S každým náznakem změny tvé umění vždy zpochybňuje naši minulost, archetypy, které strukturují naše kolektivní nevědomí, čímž často omezují naši víru v budoucnost a paralyzují naši přítomnost.²⁷

Pro Lídii Jorge je karafiátová revoluce jedním z nejvýznamnějších témat, ke kterému se ve svých dílech často vrací. Vyrůstala v časech salazarismu a Salazarova fotografie provázela Portugalce po mnoho let ve všech školách, veřejných místech a státních institucích:

Celé generace se narodily, vyrostly, měly děti a některé z nich zemřely, aniž by poznaly jiný režim. Zdálo se, že Salazar je věčný, a ani jeho smrt nedokázala oslabit sílu mýtu o něm.²⁸

Když musel Salazar roku 1968 ze zdravotních důvodů opustit funkci předsedy vlády a vystřídal ho Marcelo Caetano, pocítili Portugalci prchavou naději, která velmi rychle vyhasla. Mnozí pak naprosto ztratili víru a realita se pro ně stala nesnesitelnou. V takových chvílích jsou podle Lídii Jorge zásadní utopie:

A právě v těch chvílích, kdy se realita stává nesnesitelnou, jsou utopie důležité, aby nezůstalo nepotrestáno násilí, které doléhá na lid, děje-li se mu příkoří.²⁹

Lídia Jorge popisuje revoluci 25. dubna jako souhru neobvyklých náhod, které dovedly vojenský převrat primitivním ale neobyčejně krásným způsobem ke zdárnému konci. Revoluce zasáhla intenzivně celou zemi, ale největší dopad měla na Lisabon, jehož určité části zůstávají s 25. dubnem navždy spojené. Revoluce přinesla změnu režimu a demokracii, především ale zanechala v Lisabonu vzkaz

---

²⁷ CARVALHEIRO, Cucha. Carta a Lídia Jorge. *Lídia Jorge: Vida e Obra*. Santo Tirso: Cão Menor, 2015. s. 42-45. „Somos de uma geração que acreditou poder mudar o mundo e para a qual a Arte não se confunde com o entretenimento! A tua Arte vai sempre questionando, a cada sinal de mudança, o nosso passado, os arquétipos que estruturam o nosso inconsciente coletivo e, tantas vezes, impedem a nossa vontade de futuro e paralisam o nosso presente.“

²⁸ JORGE, Lídia. *Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia*, 2019. s. 217. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphilo.2019.3.16>
„Gerações haviam nascido, crescido, tido filhos e alguns deles morrido, sem conhecerem outro regime. Salazar parecia eterno, e à data nem a sua morte recente havia feito abrandar a força do seu mito.“

²⁹ Tamtéž, s. 218. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphilo.2019.3.16> „É precisamente porque a dado momento da História o real se torna insuportável, que as utopias são importantes para não deixarem sem dono a violência que atinge os homens quando injustiçados.“

dalším generacím. Tento slavný den je symbolem toho, že změna je možná, že sen může být někdy silnější než realita, že křivdy mohou být potrestány. Za důležité osoby revoluce považuje Lídia krom samotných aktérů i umělce, kterým se podařilo tyto jedinečné momenty zachytit. Za nejsymboličtější považuje fotografie zachycující obyvatelstvo, jak se mísí s vojáky, kráčí s nimi vstříc vítězství, ale zároveň brání krveprolití. Nejdojemnější jsou podle ní fotografie mladých chlapců a dívek, jak sedí na tancích nebo rozdávají karafiáty. Rudé karafiáty jsou podle Lídie samozřejmě zásadním symbolem revoluce, dobové fotografie však odhalují, že hlavně pušek zdobily i květy jiných barev - např. bílé či růžové. Pestrobarevné květy podle Lídie symbolizují pluralismus a různorodost ideálů, které dláždily cestu k převratu. Ne všechny tyto ideály mohly být po revoluci naplněny, a proto vždy revoluci doprovází také deziluze a vyčerpání a hodnotit její výsledky je dodnes nelehké. Ačkoliv si je autorka vědomá i stinných stránek revoluce, přesto ji považuje za nádherný čistý moment dějin, který může i dnešním generacím poskytovat útěchu. Lídia věří, že smutným či negativním historickým událostem je vždy věnována pozornost, a tak se svým dílem snaží připomenout i momenty, kdy lidé společnými silami probudili spící dějiny a pokusili se změnit svůj život k lepšímu.³⁰

5 Analýza románu *Nezapomenutelní*

5.1 Román *Nezapomenutelní*

V roce 2014, tedy čtyřicet let po karafiátové revoluci, se Lídia Jorge vrací k tématu tohoto převratu a nechává ke čtenářům originálně promlouvat jeho hlavní aktéry a svědky. K znovuobjevení a prozkoumání této významné historické události využívá autorka postavy tří mladých novinářů, kteří revoluci na vlastní kůži nezažili a je jim vzdálená podobně jako současným mladým čtenářům. Samotný impuls k oživení a připomenutí revoluce nepřichází z Portugalska, ale z americké televize CBS, která má zájem o natočení dokumentární série věnující se světlým momentům

---

³⁰ Srov. JORGE, Lidia. *Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia*, 2019. s. 217-219. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphil.2019.3.16>

v dějinách, jakými byla právě karafiátová či československá sametová revoluce. Na začátku románu se dozvídáme, že prvotní impuls pro vytvoření takového dokumentu přichází od bývalého amerického velvyslance, který působil v Portugalsku těsně po samotné revoluci. Získáním podkladů a sepsáním dokumentárního scénáře velvyslanec pověřuje mladou portugalskou novinářku Anu Marii Machado, která je dcerou slavného portugalského novináře z dob revoluce, ale již dlouho žije ve Spojených státech a jako válečná reportérka cestuje po celém světě. Ana se zpočátku snaží od celé události i své rodné země distancovat, nakonec se ale nechává událostí pohltit a vrací se do Lisabonu, aby pátrala po hlavních aktérech revoluce. Za tímto účelem novinářka sestavuje tříčlenný tým se svými dvěma bývalými spolužáky a přáteli, svědomitou Margaridou Lotou a skeptickým kameramanem Miguelem Angelem.

Jejich společné pátrání po přítomných stopách onoho památného dne je zajímavé tím, že vychází z jedné konkrétní fotografie pořízené roku 1975 v restauraci Memories, kterou Ana nachází v pracovně svého otce a na které jsou zachycené významné osoby spojené s revolucí. Skutečné existenci takové fotografie, která by sdružovala na večeri hrdiny revoluce a zástupce různých názorových frakcí, nic nenapovídá. Lídii Jorge však tato fiktivní fotografie poskytuje skvělý podklad pro celý román a umožňuje zhmotnění jedinečného momentu a propojení postav, které už v současnosti nemají mnoho společného. Novináři tuto fotografii využívají jako základ celého výzkumu a postupně navštěvují tyto rozličné osobnosti a pokládají jim čtyři základní výzkumné otázky: Kde jste se v té době nacházeli? Co jste tehdy cítili? Jak dnes s odstupem třiceti let tuto událost hodnotíte? Jaká je vaše nejkrásnější vzpomínka z těch dní?³¹ Tímto způsobem novináři získávají pestré spektrum odpovědí, pohledů a názorů, které postupně skládají napříč románem dohromady jako jednu velkou společenskou mozaiku.

Celý román, který rozměrově přesahuje 300 stran, je rozdělen do tří částí: „Námět“ (Fábula), „Cesta do srdce námětu“ (Viagem ao Coração da Fábula) a „Scénář“ (Argumento). První část začíná i končí ve Washingtonu v domě bývalého velvyslance a dává záminku celému pátrání i vzniku samotného románu. Čtenáři

---

³¹ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 68.

„Onde estavam? O que sentiram na altura? Que balanços fazem agora, passados trinta anos? Qual a melhor imagem que guardam de tudo o que aconteceu?“

zde poprvé poznávají novinářku Anu Marii Machado a dozvídají se více o jejím problematickém vztahu s vlastní rodnou zemí a minulostí. Druhá část je jádrem celého díla, skládá se z osmnácti číslovaných kapitol a zachycuje spleť cestu novinářů do minulosti a do celé problematiky karafiátové revoluce. Krom samotného výzkumu a setkání s aktéry revoluce tato část také rozvíjí novinářčin komplikovaný vztah s otcem a nepřítomnou matkou. Třetí, závěrečná část pak představuje stručný zhuštěný scénář k samotnému dokumentárnímu filmu. Díky scénickým poznámkám pro filmaře a kameramany nám tato část poskytuje ještě jeden nový úhel pohledu, kterým lze na celou událost hledět.

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že se dílo opírá pouze o skutečné dějinné události a jde o běžný historický román, ve skutečnosti jde o komplexní postmoderní dílo založené na historiografické metafikci. Autorka zde zmnožuje pohledy a odkazy, mísí reálné postavy a události s těmi vymyšlenými a vytváří nekonečné dimenze, ve kterých se často nelze spolehnout na jednoduchý chronologický čas. Sama Lída Jorge říká:

Jsem kronikářkou ubíhajícího času, ale kronikářka, která nezavrhuje představy a fantazii. Naopak, beru je jako nedílnou součást výpovědi.³²

V následující analýze se zaměřím na postmoderní stránku celého díla a pokusím se objasnit, s jakým záměrem Lída Jorge užívá různé strategie napříč celým dílem. Na základě dekonstrukce a historiografické metafikce, jak ji pojímá kanadská teoretička Linda Hutcheon, se budu soustředit především na konkrétní postavy karafiátové revoluce, které v díle vystupují, ať už jsou reálné či smyšlené.

---

³² JORGE, Lída; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. s. 6. „Sou uma cronista do tempo que passa, mas uma cronista que não dispensa a alucinação e a fantasia. Pelo contrário, assumo-as como parte integrante do testemunho.“

5.2 Poetika postmodernismu a historiografická metafikce Lindy Hutcheon³³

Aby bylo možné analyzovat postmoderní rysy a strategie románu *Nezapomenutelní*, je třeba nejprve definovat poetiku postmodernismu a samotný žánr historiografické metafikce. Linda Hutcheon ve svém díle *Poetika postmodernismu* (A Poetics of Postmodernism, 1988) postmodernismus označuje za rozporuplný kulturní fenomén, který je možné nalézt ve většině uměleckých forem, ale přesto je velmi těžké ho definovat, jelikož je ve své podstatě kontradiktorní a do jisté míry paradoxní. Tyto paradoxy plynou z faktu, že dosavadní konvence, které se postmoderní autoři snaží nabourávat, jsou v jejich díle zároveň hojně využívány a zneužívány. Co se týká vztahu postmodernismu k modernismu, opět se ukazuje rozporuplná povaha tohoto směru, jelikož se vůči modernismu vymezuje, ale zároveň na něj přímo navazuje.

Za základní postmoderní koncept Linda Hutcheon považuje přítomnost minulosti v umění, její kritické přehodnocení a reflexi, nikoliv nostalgické idealizování historie. Autoři ve svých dílech často otevírají určitý dialog mezi minulostí a přítomností, minulosti se nezříkají, pouze jí dodávají nové významy. Snaží se čtenáře nabádat, aby přehodnotili svůj nezlomný obdiv ke všemu novému a pokusili se najít cenné lekce i v minulých zkušenostech.

Postmodernismus přichází v době, kdy je nutné čelit silící uniformizaci masové kultury, kterou posilují národní i mezinárodní instituce (divadla, univerzity, média atd.). Postmodernismus se proto staví proti takovým silám, jako jsou ustálené konvence, jasně vymezené hranice, moderní dogmata a velká vyprávění. Jedná se o směr, který se snaží odpoutat od jakýchkoli jistot, totalizujících systémů a homogenní identity, a naopak objevuje to odlišné, subjektivní, marginální, regionální. Zároveň je třeba zmínit, že postmodernismus se nestaví absolutisticky proti řádu, pouze upozorňuje, že je náš život konstantě definován mnohými řády a

---

³³ Není-li uvedeno jinak, je zdrojem informací v této kapitole dílo *Poetika postmodernismu* od kanadské teoretičky Lindy Hutcheon. HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023.

systemy, které si sami vytváříme. Stejně tak postmodernismus nechce převracet hodnotu center na hodnotu periferií a naopak, pouze na tyto rozpory klade důraz.

Postmodernismus dále volá po přehodnocení konceptu estetické či textové originality a často naopak využívá parodii a intertextualitu. Parodii však autoři nevyužívají jako prostředek distancování či destrukce, naopak užitím parodie svá díla otevírají světu a dalším textům a vytváří prostor, v němž tato díla získávají svůj význam jakou součást předchozích diskurzů. Postmoderní autoři také otevírají nové a dosud příliš neprozkoumané otázky ohledně sexuality, náboženství, sociální nerovnosti a zodpovědnosti či vztahu mezi světem a uměním.

K nejradikálnějšímu překročení dříve uznávaných hranic dochází během postmodernismu mezi jednotlivými žánry a druhy umění a především mezi fikcí a literaturou faktu. Postmoderní autoři bývají někdy kritizováni za to, že mísí historické události s fiktivními a že různými způsoby manipulují s historickými fakty. Oni tak však postupují záměrně, aby poukázali na zvláštní povahu historického referentu. S tím také souvisí, že se postmoderní autoři ve svých románech kriticky zamýšlí nad vztahem historie ke skutečnosti a skutečnosti k jazyku. Spisovatelé se nesnaží historii popírat, pouze upozorňují na to, že dnes je pro nás minulost zprostředkovaná pouze prostřednictvím textů. Je tedy třeba přehodnotit koncepty jako historická objektivita, neutralita či impersonalita.

5.2.1 Historiografická metafikce

S postmoderní poetikou Lindy Hutcheon úzce souvisí tzv. historiografická metafikce. Jde o tvorbu, která odmítá běžné metody rozlišování mezi historickým faktem a beletrií. Postmodernismus odhaluje, že historie je stejně jako fikce lidským konstruktem a skutečné historické referenty nám dnes zprostředkovává v textualizované podobě. Reprezentace skutečnosti není totéž co skutečnost sama. Historii a beletrii spojuje mnoho dalších rysů: jedná se o lingvistické konstrukty silně ovlivněné dobovými narativními konvencemi a v rámci své vlastní textuality oba tyto způsoby psaní využívají texty minulosti. Stejně jako je beletrie historicky podmíněná, je historie zase diskurzivně strukturovaná.

Pro historiografické metafikce je charakteristické mísení fiktivních příběhů a postav s těmi skutečnými. Takovými postupy se autoři snaží poukázat na to, že neexistuje jedna absolutní pravda, pouze pravdy v množném čísle. Protagonisté historiografické metafikce nebývají typickými hrdiny, jedná se především o excentrické, marginalizované postavy. Pokud v díle vystupují historické postavy, většinou také nabývají odlišného a excentrického postavení. Čtenáři jsou vedeni k tomu, aby v postmoderních dílech rozpoznávali historické a literární stopy minulosti, ale také k tomu, aby kriticky zhodnotili věrohodnost a hodnotu těchto stop. Historiografická metafikce se tedy nesnaží předstírat, že reprodukuje události, ale snaží se nám odhalit nové způsoby, jakými lze na tyto události pohlížet.

Historiografická metafikce zpochybňuje jak naivní realistické pojetí reprezentace, tak stejně naivní textualistické nebo formalistické tvrzení o úplném oddělení umění od světa.³⁴

Historiografické metafikce vždy nastolují velké množství otázek, nesnaží se nám však na ně poskytnout jasné odpovědi, nehledají žádné totalizující řešení. Záměrem autorů takových děl není přesvědčit čtenáře o správnosti určité filosofie či pohledu na svět, ale přinutit čtenáře ke zpochybňování vlastních pohledů a interpretací.

V rozporuplnosti postmoderního umění možná nenajdeme odpovědi, ale můžeme díky tomu začít klást otázky, které případné hledání odpovědí vůbec umožní.³⁵

5.3 Postavy románu *Nezapomenutelní*

Postavy, které vystupují v díle *Nezapomenutelní*, lze na základě jejich spojitosti rozdělit do tří základních skupin. První skupinu tvoří mladí novináři, kteří mají na starosti přípravu dokumentu. Všichni tři se narodili po revolučním roce 1974 a představují novou generaci, pro kterou je den 25. dubna vzdálený a zahalený

---

³⁴ HUTCHEON, Linda. *Historiographic Metafiction Parody and the Intertextuality of History*, 1989. s. 6. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/10252/1/TSpace0167.pdf> „What historiographic metafiction challenges is both any naïve realist concept of representation and any equally naïve textualist or formalist assertions of the total separation of art from the world.“

³⁵ HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. s. 321.

nejasnostmi a mýty. Postavy zachycené na fotografii v restauraci Memories, se kterými se novináři setkávají, lze poté rozdělit do dvou skupin: vojáci/přímí aktéři revoluce a civilisté/zprostředkovatelé revoluce. Celkově na fotografii najdeme čtrnáct osob, ale bližší informace získáme pouze o osmi z nich. Z vojenských příslušníků tak v díle vystupuje Bronzový důstojník, major Umbela, El Campeador a Charlie 8 (prostřednictvím vdovy, která uchovává jeho vzpomínky). Z civilistů pak novinářům rozhovor poskytne fotograf Tião Dolores, rozhlasový hrdina Ernesto Salamida a dva básníci, manželé Francisco a Ingrid Pontais. Jasným pojítkem mezi těmito postavami je umění, které pro ně představuje způsob, jak se ohlédnout za touto významnou událostí a jak ji zvěčnit a zachovat pro další generace. Samozřejmě v díle nalezneme i další postavy, ty však v rozhovorech pro CBS nefigurují³⁶. Novináři se v těchto rozhovorech nevěnují pouze časům velkých nadějí a lidového nadšení během revoluce, snaží se také odhalit dobu deziluze a nešťastných příběhů, které jsou dnes již ztraceny a zapomenuty.

5.3.1 Aktéři revoluce

V románu *Nezapomenutelní* se novináři setkávají hned s několika historickými postavami, které skutečně hrály významnou roli při provedení karafiátové revoluce. Lídia Jorge dává těmto postavám ve své knize nová jména, vypráví o jejich hrdinských činech, ale zároveň dílo obohacuje o fiktivní události a zážitky a postavy proměňuje, jak uznává za vhodné:

Ale nechtěla jsem, abyste tyto postavy navštívili v jejich skutečné podobě. Naopak je zachycuji, jako by už dávno zmizely a nyní se vracely k životu v proměněné podobě. Takový způsob jsem si našla, abych je mohla překvapit v jejich stavu děsivé jasnozřivosti. Jako by obešly zemi, aby se vynořily z budoucnosti se svou halucinovanou pamětí, aby mohly vysvětlit vzdálenost, která vždy panuje mezi počáteční touhou po ryzí revoluci a zachováváním jejich křehkých pozůstatků.³⁷

---

³⁶ Například rodiče vypravěčky a novinářky Any Marie Machado či šéfkuchař Nunes, který s novinářkou promluví hned na začátku celého pátrání, ale odmítá rozhovor poskytnout pro natáčení dokumentu.

³⁷JORGE, Lídia. *Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia*, 2019. s. 219. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphilo.2019.3.16> „Mas não quis que fosse visitar essas figuras nas suas formas reais. Os memoráveis surgem como se há muito tivessem desaparecido, regressando à vida, transfigurados. Foi essa a forma que encontrei para poder surpreendê-los no seu estado de louca lucidez.“

V souladu s poetikou Lindy Hutcheon se v tomto postmoderním románu setkáváme s excentrickými postavami. Ačkoliv Lídia Jorge při tvorbě těchto postav čerpala z mnoha věrohodných dokumentů a inspirovala se skutečnými historickými aktéry revoluce, dané historické postavy jsou v románu deformované a nabývají excentrického postavení. Poetice postmodernismu dále odpovídá, že hrdinové románu *Nezapomenutelní* nepředstavují žádné „typy“, ale naopak je každý z nich na první pohled specifický, individuální a kulturně i rodinně podmíněný ve svém vztahu k portugalským dějinám.³⁸

5.3.1.1 Bronzový důstojník

První postavou, která oficiálně souhlasí s poskytnutím rozhovoru pro CBS, je Bronzový důstojník. Setkání s tímto mužem představuje ideální začátek pátrání po ztracené minulosti, protože je to velmi pragmatický člověk, který se sám pasoval do role strážce paměti. O tom vypovídá už místnost, ve které se novináři s důstojníkem setkávají a kterou sami popisují jako svatyni plnou alegorií a symbolů.

Důstojník na místo přichází včas a stručně bez jakýchkoliv emocí odpovídá na všechny otázky. Velmi rychle se ukazuje, že paměť tomuto strážci vzpomínek opravdu skvěle slouží a vybavuje si detailní informace včetně přesných dat. V kontrastu s těmito praktickými odpověďmi pak vyniká důstojníkovy subjektivní hodnocení karafiátové revoluce, pro kterou nenachází lepší slovo než „zázrak“. Toto slovo však následně definuje jako časový sled hned několika neočekávaných událostí, které pak přesně popisuje. První takovou událost měl na svědomí praporčík, který neuposlechl rozkaz k zahájení palby a odmítl vystřelit na kapitána, který stál přímo před ním. Překvapivé události nastaly také v ústí řeky Tejo, když korveta nevypálila střely na náměstí, ale zároveň nebyla protivníky potopena, přestože ji měli na mušce. Rozkaz k palbě byl vydán také u kasáren, ten však nebyl vyplněn, protože důstojník v tu chvíli neměl nasazená sluchátka. Bronzový důstojník dále vyzdvihuje loajálního velitele gardy, který přes svou oddanost hlavě státu odmítl zahájit palbu na město. Jako poslední takový významný moment pak

---

Como se tivesse feito uma volta por baixo da Terra, de modo a surgirem vindos do futuro com a sua memória alucinada para poderem explicar a distância que sempre vai entre o desejo da pureza inicial de uma revolução e a manutenção delicada daquilo que lhe sobeja.“

³⁸ Srov. HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. s. 166.

považuje chvíli, kdy se uvnitř kasáren objevilo několik utíkajících dětí a pohled na ně zabránil kulometné palbě.

Avšak i Bronzový důstojník se nakonec poddává emocím, když se rozhoduje, že největší zázrak 25. dubna byl nakonec přeci jiný a plynul z kolektivní zodpovědnosti a z odhodlání odmítnout individuální protagonismus. Dojatě popisuje rozhodnutí všech zúčastněných odmítnout jakoukoliv chválu a zůstat v kolektivní anonymitě:

Každý, od řadového vojína až po majora, se přihlásil jako neznámý voják. Přisahám, že to tak bylo. Podívejte se. Sešli se tam rozhodující aktéři, zástupci všech ozbrojených složek, a pocit všech těch lidí byl stejný. Přisahali jsme. Přisahali jsme, že od té chvíle slova já, ty, on, my, vy zaniknou, že budeme používat jen třetí osobu, souhrnnou, kolektivní, oni. Byl jsem toho svědkem, bylo to zaznamenáno. Nikdo z nás nechtěl, aby existovala jakákoli zmínka nebo vzpomínka na naše individuální činy, vzpomínka bude vždycky jedna a nedělitelná, vzpomínka na pětitisícovou skupinu, a každý bude říkat oni.³⁹

Ačkoliv se díky postavě Bronzového důstojníka dozvídáme plno historicky ověřitelných informací ohledně karafiátové revoluce, je třeba se nad touto postavou kriticky zamyslet. Ve skutečnosti byl podkladem pro tuto románovou postavu důstojník Vasco Lourenço, který patřil v sedmdesátých letech k nejvýznamnějším vojenským představitelům a byl jedním z organizátorů dubnového povstání.⁴⁰ Přes svou zásadní roli v celé události se Vasco Lourenço revoluce nemohl zúčastnit, protože byl v březnu potrestán za své činy a převezen na Azorské ostrovy do města Ponta Delgada⁴¹.

---

³⁹ JORGE, Lúcia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 97-98. „Todos, desde o soldado raso ao major, todos se ofereciam para serem soldados desconhecidos. Juro que foi assim. Olhai. Estavam ali reunidos intervinientes decisivos, representantes de todas as armas, e o sentimento de toda aquela gente era o mesmo. Jurámos. Jurámos que dali em diante extinguir-se-iam as palavras eu, tu, ele, nós, vós, para se usar apenas a terceira pessoa, a abrangente, a coletiva pessoa, eles. Testemunhei, ficou gravado. Nenhum de nós desejava que dos seus atos individuais houvesse referência ou memória, a memória seria sempre uma e indivisa, a de um grupo de cinco mil, e todos diriam eles.“

⁴⁰ Základním zdrojem pro dohledávání skutečné identity jednotlivých románových postav jsou poznámky a vysvětlivky, které připojila Silvia Slaničková ke slovenskému překladu románu *Os Memoráveis*. SLANIČKOVÁ, Silvia. „Poznámky a vysvětlivky“ In: JORGE, Lúcia. *Nezabudnuteľní*. Bratislava: Portugalský inštitút, 2021. s. 291-293.

⁴¹ CASTANHEIRA, José Pedro. *Vasco Lourenço: Disparar em todas as direcções*. 2009. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://expresso.pt/dossies/dossiest_atualidade/dossie_especial_comemoracoes_25_Abril_1974/vasco-lourenco-disparar-em-todas-as-direccoes=f510837

Na konci kapitoly, ve které je popisováno setkání s Bronzovým důstojníkem, se dozvídáme, že slib anonymity, který důstojník tak chválil a obdivoval, ve skutečnosti v některých případech nevydržel ani měsíc. Začali se ozývat mnozí aktéři revoluce, kteří toužili po uznání a slávě. I on sám někdy zhřešil a namísto „oni“ používal „já“. Velká část významných revolucionářů však zůstala neznámá, a tak si dal důstojník za cíl dohledat jména a zachovat paměť všech pěti tisíc vojáků. Rozhodl se zachovat veškeré dokumenty, předměty či fotografie spojené s revolucí, stal se strážcem paměti, zapomněl se někde v minulosti a na její prezervaci založil celou svou existenci.

5.3.1.2 Major Umbela

Další významnou postavou, se kterou se v románu novináři setkávají, je major Umbela. Ihned se dozvídáme, že tento muž bude v rozhovoru svým hlasem zastupovat celkem osm aktérů, kteří obsadili v noci rádio Clube Português, aby mohli vysílat všechny důležité informace. Domluvit schůzku s majorem však nebyl lehký úkol, bylo třeba dlouho naléhat a prosit, než přislíbil svou účast.

Stejně jako v rozhovoru s Bronzovým důstojníkem se zde intenzivně ukazuje upřednostnění kolektivu před jakýmkoliv individualismem. Umbela namítá, že nebude pro rozhovor prospěšný, že jsou povolanější lidé, se kterými by si novináři mohli promluvit. Považuje se jen za malou součást své jednotky, za bezvýznamného zástupce obrovského hnutí. Když už se rozhodne rozhovor poskytnout, nepřestává všechny události popisovat v množném čísle:

Bylo by to příliš nebezpečné, nevěděli jsme, jak dlouho budeme muset v těch prostorách připomínajících bludiště pobývat, a když už jsme jednou vstoupili jediným možným průchodem, bylo nám souzeno zůstat spolu až do konce. Ani jeden z nás nechtěl nikoho vyděsit. Naopak jsme chtěli, aby věděli, že jsme je přišli chránit, a to té noci i po celý život. Přišli jsme je chránit před hanebností, nespravedlností a arogancí.⁴²

---

⁴² JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 146. „Seria muito perigoso, não sabíamos quanto tempo teríamos de coabitar no anterior daquelas instalações que eram um verdadeiro labirinto, e uma vez tendo entrado pela única boca de saída, estávamos destinados a ficar juntos até ao desfecho final. Nenhum de nós quis assustar fosse quem fosse. Antes pelo contrário, queríamos que soubessem que

Umbelova postava nás také přivádí k zajímavým myšlenkám ohledně rozdílů mezi pravdou a lží, dobrem a zlem. Projevují se zde postmoderní úvahy o rozdílech mezi pravdou a fikcí či beletrií a historií, kterým se věnuje i Linda Hutcheon. Ta ve své práci upozorňuje, že síla beletristických i historický zdrojů pramení spíše z jejich věrohodnosti, než z jejich objektivně pravdivé hodnoty.⁴³ V románu na tuto problematiku narážíme, když se major při obléhání rádia dozvídá špatné zprávy o průběhu revoluce a rozhoduje se svým spolubojovníkům předat raději vymyšlené dobré zprávy. Všechny tyto výmysly jim podává přesvědčivě a věrohodně, čímž své spolubojovníky povzbudí. Tyto smyšlenky se však velmi rychle také stanou pravdou:

Aniž bych to měl podložené jakýmkoli zdrojem, nevědomky jsem předpověděl, i když s jistými rozdíly, co se stane za několik hodin. Mým jediným zdrojem byla touha zachránit, co se dá.⁴⁴

Postupně majorův hlas nabývá čím dál více skepse a rozčarování. Odhaluje se jeho zklamání z následků revoluce, z korupce v politice a především z postupného vymazávání národní paměti. Umbela si dokonce sjednává ještě jedno setkání s novináři, aby jim mohl popsat události, které ho přivedly k jeho deziluzi a frustraci. Major při té příležitosti vzpomíná na to, jak byl nespravedlivě zneuctěn těmi, kterým šlo pouze o politickou moc:

Podívejte, já nejsem žádná oběť, nevnímám se tak, nemám k tomu důvod. Ale moje čest je oběť a moje čest je důležitější než já. Žiju proto, abych svou čest očistil.⁴⁵

Umbela zbytek svého života zasvěcuje soudním řízením, aby očistil svou vlastní čest a pověst své rodiny. Jeho postava je pro román zásadní, protože ukazuje stinnou stránku karafiátové revoluce, zároveň se však stává mluvčím těch, kteří zažili nějaké bezpráví či újmu. Lídia Jorge prostřednictvím této postavy ukazuje, že i po mnoha letech mohou takoví lidé dostat svůj prostor pro vyjádření, mohou

---

tínhamos vindo para os proteger, naquela noite e para a vida inteira. Proteger da ignomínia, da injustiça, da prepotência.“

⁴³ Srov. HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. s. 155.

⁴⁴ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 150. „Mas eu, que não tinha fonte nenhuma, havia anunciado sem saber, ainda que com algumas diferenças, o que dentro de horas viria a passar-se. Desejar salvar o possível foi a minha fonte.“

⁴⁵ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 165. „Repare, eu não sou uma vítima, não me considero desse modo, não tenho razões para isso. Mas a minha honra é vítima, e a minha honra é mais importante do que eu. Vivo para limpar a minha honra.“

zpochybnit a vyvrátit dosud uznávané interpretace minulosti. Sám Umbela má stále naděje na vítězství a nevzdává se:

Devět případů, které jeden po druhém vyhraju. Které vyhraje ta revoluce stará třicet let. Budou to muset říct a napsat devětkrát. Ne kvůli mně, ale kvůli tisícům lidí, kteří se nemohou soudit. A je jich tolik, víc než tisíce, možná miliony. Miliony, které už se nemohou dočkat.⁴⁶

Major Umbela opět není jasně historickou ani zcela fiktivní postavou. Vznikl pravděpodobně spojením příběhů několika skutečných vojáků, kteří v časných ranních hodinách 25. dubna obsadili stanici rádia Clube Português. Lze předpokládat, že hlavní inspirací pro tuto postavu byl major José Manuel da Costa Neves, který celé skupině vstupující do budovy velel⁴⁷.

5.3.1.3 El Campeador

Kvůli setkání s postavou, které se přezdívá El Campeador, museli novináři vycestovat z Lisabonu k malebným kulisám pláže Praia Grande. Zde nacházejí tohoto vojenského стратега a hlavního velitele všech jednotek dubnové revoluce, jak majestátně na koni vjíždí vstříc vlnobití Atlantiku. Samotné okolí pláže, zpěněné vlny, nezkrotný kůň a lesk v generálových očích nám napovídají, že se setkáváme s opravdovým hrdinou. Mýtický nádech tomuto hrdinovi dodává i samotná přezdívka odkazující ke středověkému rytíři, jakým v minulosti skutečně byl Don Rodrigo Díaz de Vivar⁴⁸, který je dnes známý především díky svým literárním zvětšením a zveličením. Už přezdívka nám tedy napovídá, že se v této kapitole pohybuje mezi fikcí a skutečností.

El Campeador nemůže novinářům věnovat příliš času, protože se svým koněm nacvičuje scénu z filmu *Hrdinové moře*, který s ním údajně chce natočit BBC History. Film je pro něj zásadní, aby mohl připomenout vznešené lidi své země a

---

⁴⁶ Tamtéž. „, Nove processos que eu vou ganhar, um após outro. Que a revolução de há trinta anos vai ganhar. Eles hão de ter de dizer e escrever nove vezes. Não por mim, mas pelos milhares que não podem mover ações. E são tantos, mais do que milhares, talvez sejam milhões. Milhões que não podem esperar.“

⁴⁷ ALMEIDA, João. *25 de Abril. Quinta Essência*. 2024. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://antena2.rtp.pt/em-antena/diversos-especiais/25-de-abril-quinta-essencia/#google_vignette

⁴⁸ RUSSEL, Peter Edward. “El Cid“. *Encyclopedia Britannica* [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://www.britannica.com/biography/El-Cid-Castilian-military-leader>

dokázat všem, že revoluce v něm bude žít věčně. El Campeador se rozhoduje svůj odkaz předat i prostřednictvím dokumentu, který chystá CBS:

Ale pro jistotu dejte prostřednictvím vašeho dílu pro CBS všem vědět, ať si na mě dávají pozor. Já jsem ten, kdo si občas lehne do postele, ale nikdy neusne. Jsem vždycky bdělý, vždycky ve střehu, vždycky připravený znovu začít cokoli, co bude potřeba. Takový jsem já.⁴⁹

Novináři jsou tímto velkým mužem upřímně zaskočeni a ohromeni, jen Ana o jeho důstojnosti trochu pochybuje a myslí přitom na svého otce:

Před očima jsem stále měla Antónia Machada a říkala jsem si, že přezdívka El Campeador, kterou Rosie Honoré dala důstojníkovi sedícímu při večeři v Memories se zkříženýma rukama a pohledem upřeným do dálky, na Kubu, do Tirany nebo do Tripolisu, měla své opodstatnění a vycházela z představ, které o sobě živil on sám. Hlavou se mi honilo, že to není ani tragické, ani komické, ani melodramatické, snad jen lyrické, a že ten člověk po všech těch letech spí na koni, stejně jako můj otec spí u svého psacího stolu.⁵⁰

V následující kapitole Ana nedokáže dále odolávat pochybnostem a vydává se opět za tímto hrdinou, aby si ověřila, zda opravdu probíhá natáčení jeho historického filmu. Ačkoliv sama doufá, že se všechny její pochyby rozplynou, jakmile znovu spatří hrdinu na koni v obklopení kameramanů, není tomu tak. Pláž je úplně prázdná, opuštěná, už se zde nenachází ani samotný El Campeador. Natáčení filmu byl jen hloupý vtip, kterým se někdo rozhodl hrdinovi vysmát. Pohled na něj trápí všechny jeho místní přátele, ale i samotnou novinářku:

Sedí tam, dívá se na moře a přemýšlí o tom skandálu, ale věřte mi, že trpí méně než my, když ho vidíme trpět. Je to silný muž, velký dubnový hrdina, který byl nespravedlivě uvězněn a všechno snášel bez vzpoury. Byl si přitom

---

⁴⁹ JORGE, Lúdia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 221. „Mas, à cautela, avise-me através do vosso episódio para a CBS que tenham cuidado comigo. Eu sou aquele que por vezes se deita, mas nunca adormece. Estou sempre vigilante, sempre alerta, sempre pronto para reiniciar o que for preciso. Eu sou esse.“

⁵⁰ JORGE, Lúdia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 225-226. „Fiquei a ver António Machado e a pensar que a alcunha de El Campeador que Rosie Honoré havia atribuído ao oficial que participava do jantar do Memories, de braços cruzados, a olhar para longe, Cuba, Tirana ou Trípoli, tinha a sua razão de ser, e baseava-se na percepção que ele mesmo alimentava sobre o seu próprio desempenho. Fiquei a pensar que essa dimensão não era trágica, nem cômica, nem melodramática, apenas lírica, e que passados todos esses anos, aquele homem dormia sobre o cavalo, da mesma forma que o meu pai dormitava à secretária.“

vědom, že je vězněn ten, kdo zosnoval všechny plány na naše osvobození, a že to je součástí kruté logiky života, kterou se řídí demokratické národy.⁵¹

Ačkoliv pro někoho může osud El Campeadora vyznít naprosto tragicky či komicky, v samotném románu se píše, že jde spíš o lyrický a velmi ojedinělý život. Dozvídáme se, jaké křivdy si tento nezištný hrdina prožil, a nezbývá nám nic než obdivovat jeho nezkrotnou vůli a chuť dále bojovat.

El Campeador v tomto díle není ve skutečnosti nikdo jiný než Otelo Saraiva de Carvalho, strůjce a hlavní stratég portugalské karafiátové revoluce. Narodil se v Mosambiku a v roce 1955 v devatenácti letech nastoupil na vojenskou akademii v Lisabonu. Carvalho byl významným členem hnutí Movimento das Forças Armadas, které se stavělo proti koloniální válce. Po revoluci byl Carvalho povýšen na brigádního generála a velitele zvláštní jednotky, která měla udržovat pořádek mezi vojenskými silami i civilisty. Generál byl však velmi charismatický a nebál se některé protesty a požadavky dokonce podpořit, a tak začaly Portugalskem kolovat fámy, že generál sám organizuje levicový puč. Na konci roku 1975 byla jeho jednotka rozpuštěna a on sám byl tři měsíce vězněn, bezprostředně poté několikrát neúspěšně kandidoval na prezidenta. Roku 1985 byl však generál zatčen a obviněn z vedení levicové teroristické skupiny FP-25, která nesla zodpovědnost za řadu vražd a bombových útoků. Jakékoliv propojení s touto skupinou popíral, byl však odsouzen k patnácti letům vězení, z kterých nakonec skutečně musel naplnit jen pět.⁵²

Ačkoliv si Otelo Saraiva de Carvalho prožil na vlastní kůži mnoho negativních zážitků spojených s revolucí a portugalskou politikou, stále na tyto časy rád vzpomíná. Přestože ho nikdy nenapadlo, že by mohl být přirovnán ke středověkému Cidovi, román *Nezapomenutelní* hodnotí velmi pozitivně:

---

⁵¹ JORGE, Lúcia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 231. „Além está ele sentado, a olhar para o mar e a pensar nesta patifaria, mas acreditem, sofre menos do que nós por vê-lo sofrer. É um homem forte, o grande herói de Abril, que foi metido na prisão, injustamente, e sofreu tudo sem revolta, sabendo que estar na prisão, aquele que concebeu os planos para nos soltar, faz parte da lógica do mundo-cão que é o das nações democráticas.“

⁵² ROBINSON, Peter. *Otelo Saraiva de Carvalho obituary*. 2021. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/17/otelo-saraiva-de-carvalho-obituary>

Ale právě čtu s nadšením román Lidie Jorge *Nezapomenutelní*, věnovaný právě oněm nostalgickým časům roku 1974, v němž mě autorka přirovnává k El Campeadorovi.⁵³

5.3.1.4 Charlie 8

V kapitole věnující se významnému dubnovému kapitánovi s přezdívkou Charlie 8 se setkáváme s postmoderní problematikou času ještě více než v přecházejících kapitolách. Ve všech rozhovorech novináři narážejí na téma plynutí času a zapomínání, ať už jde o Bronzového důstojníka jakožto strážce paměti, majora Umbelu žijícího uvnitř soudních procesů či věčně bdělého El Campeadora. V případě Charlieho 8 však stojíme tváří v tvář velmi brzké smrti tohoto hrdiny a nevyhnutelnosti času, kterou novináři překonávají a převrací díky výpovědím jeho vdovy. Setkání s Charliem 8 není možné, protože tento hrdina zemřel roku 1992, rozhovor proto poskytuje bezejmenná vdova. O této ženě se novináři nedozvídají téměř nic, její příběhy a názory jsou v jakési symbióze s jejím zesnulým manželem, jakoby byla pouze určitým médiem mezi ním a okolním světem.

Ačkoliv se jedná o významnou historickou postavu, novináři o něm v minulosti nikdy neslyšeli a musí se na schůzku s jeho manželkou pečlivě připravit. Když Margarida Lota všechny materiály dohledá a nastuduje, cítí k této postavě bezmezný obdiv a ohromuje ji vojákův charakter:

Toho rána se tam v Terreiro do Paço přiblížil k tanku, kterému velel brigadýr sedmé kavalerie. Brigadýr nařídil, aby vystřelili přímo k němu a všem, co byli za ním, a on zůstal nehybně stát o dva kroky dál, s pohledem upřeným na hlaveň, odkud mohla kdykoliv přiletět střela a roztrhat ho na kusy. To je ten nejkrásnější výjev odvahy, o jakém jsem se kdy v životě dočetla.⁵⁴

---

⁵³ CARVALHO, Miguel. *Otelo Saraiva de Carvalho*. 2021. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://visao.pt/actualidade/politica/2021-07-25-otelo-saraiva-de-carvalho-sempre-pensei-que-ia-durar-ate-aos-100-anos-mas-ja-estou-a-ver-que-por-este-andar-nao-vai-ser-possivel-nem-e-negociavel/> „Mas estou a ler com muito prazer o romance *Os Memoráveis*, da Lídia Jorge, dedicado precisamente a esses tempos saudosos de 1974 e em que a autora me compara a El Campeador.“

⁵⁴ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 237. „Nessa manhã, lá no Terreiro do Paço, ele aproximou-se do carro de combate sob o comando do brigadeiro de Cavalaria 7, o brigadeiro mandou atirar sobre o seu rosto, e tudo o que estivesse atrás dele, e ele manteve-se imóvel, a dois passos, o

Čas hraje hlavní roli i v příbězích, které vdova novinářům vypráví. Když se jí vyptávají na nejsymboličtější okamžik celé revoluce, popisuje, jak měl její manžel dojem, že se zastavily hodiny, jakoby celé město zamrzlo a čekalo na jeho další kroky. Zatímco se davy hnaly do ulic, aby podpořily jeho jednotky, on slyšel pouze jakési natahování hodin. Dějiny se najednou zastavují, aby se později mohly znovu rozběhnout a oslavit toto významné vítězství:

Manžel mi vyprávěl, že když obešli náměstí Rossio a jednotky prvního pěšího pluku se před Národním divadlem vzdaly, natahoval hodiny a slyšel, jak začaly odbíjet. Tank-tank, tank-tank. Říkal, že mu začaly tikat hodiny v hlavě. Sám to tak napsal.⁵⁵

Velmi intenzivní je pak závěr rozhovoru, kdy se všichni přesouvají na půdu, aby si prohlédli pracovnu Charlieho 8. Zde se díky odhodlání Margarity Loty, která se neochvějně snaží odhalit veškerá tajemství a skutečně poznat tohoto muže, novináři konečně dozvídají další informace, které byly historicky dodnes opomíjeny. Místnost je plná různých upomínek a fotografií, včetně mnoha skupinových fotek z restaurace Memories. Veškeré dokumenty tam leží nedotčené, dokonce i křeslo stále vypadá, jakoby neslo tělo Charlieho 8. Ačkoliv už od jeho smrti uběhlo mnoho let, zdá se, že jeho duch přebývá právě na této půdě a skrz vdovu se odvažuje promluvit a odhalit veškeré křivdy, které si po revoluci musel zažít. Novináři se dozvídají, jak byl po svých hrdinských činech Charlie 8 přehlížen, jak mu nebyla přiznána penze, ačkoliv penzi ve stejný den získali bývalí příslušníci policie PIDE. Přes veškerou nespravedlnost a újmy, které tohoto hrdinu potkaly, se Charlie 8 nikdy nevzdal svých morálních zásad a na celé revoluci si cenil nejvíce právě solidarity a kolektivní etiky:

Nesmíme zapomenout, že převrat provedlo pět tisíc mužů, kteří si slíbili, že je nečeká žádné vyznamenání, žádné výhody, žádné rozdíly, že ať se stane cokoli, budou vždy jednotní, bez výjimky, v dobrém i zlém. Byla to slavnostní přísaha.

---

olhar para o ponto de mira, de onde poderia partir o projétil que o despedaçasse. Foi a cena de coragem mais bela que eu já li na minha vida.“

⁵⁵ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 243. „Contou o meu marido que ao dar a volta ao Rossio, quando as tropas de Infantaria 1 se renderam em frente ao Teatro Nacional, ele dava corda ao relógio e começava a ouvi-lo trabalhar. Tanque tanque, tanque tanque. Dizia que as horas do relógio tinham começado a bater dentro da sua cabeça. Ele próprio o escreveu.“

Nicméně čas plynul a on se té zásady prostě držel, nechtěl žádné vyznamenání.⁵⁶

Je pravda, že kapitola, v níž k novinářům promlouvá zesnulý Charlie 8, je plná tajemné atmosféry, která se postupně stupňuje, až nabírá opravdu fantaskní nádech. Zároveň má celá epizoda pravdivé historické jádro a vypráví o skutečné postavě karafiátové revoluce, kterou byl dubnový kapitán Fernando José Salgueiro Maia.⁵⁷ Narodil se roku 1944 v historickém městečku Castelo de Vide, absolvoval vojenskou akademii a sloužil v Mosambiku během koloniální války. Stal se jednou z klíčových postav státního převratu, vedl revoluční jednotky ze Santarému do Lisabonu a obsadil ministerstva v Terreiro do Paço a kasárna, kde se skrýval předseda vlády Marcelo Caetano. Po revoluci Salgueiro Maia odmítl jakákoliv vyznamenání.⁵⁸

Lídia Jorge tento kontrast mezi obdivuhodným hrdinou a skromným raněným mužem v románu skvěle zachytila. Sama říká, že se jí vykreslení postavy Charlieho 8 v románu nestálo příliš sil, protože se mohla držet skutečných událostí a osobnostních rysů tohoto kapitána:

Pokud se Salgueiro Maia stal mýtem, bylo to proto, že si v sobě nesl osobitou auru člověka, který se vymyká. Přesně takový se mi zdál při těch několika málo setkáních, která jsme spolu měli, a tak jsem si ho představovala, když jsem z něj vytvářela literární postavu. Nic mě to nestálo. Jeho postava tam byla, nedotčená, a čekala na bílé stránky. On, Charlie 8, ty stránky zaplnil a jeho postava je napsala sama za sebe. Pomohla mi jeho žena Natércia, která mi dovolila nahlédnout do jeho skrýší, když už nebyl mezi námi.⁵⁹

---

⁵⁶ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 248. „É preciso não esquecer que foram cinco mil homens a executar o golpe, e prometeram uns aos outros que não haveria promoções, nem regalias, nem distinções, que houvesse o que houvesse, sempre estariam unidos, sem diferença, para o bem e para o mal. Fora um juramento solene. Entretanto, o tempo ia passando, e ele apenas se mantinha fiel a esse princípio, não queria distinção nenhuma.“

⁵⁷ SLANIČKOVÁ, Silvia. “Poznámky a vysvětlivky” In: JORGE, Lídia. *Nezabudnutelní*. Bratislava: Portugalský inštitút, 2021. s. 292.

⁵⁸ Porto Editora. *Salgueiro Maia na Infopédia*.. Porto: Porto Editora. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$salgueiro-maia](https://www.infopedia.pt/artigos/$salgueiro-maia)

⁵⁹ JORGE, Lídia. *Lídia Jorge escreve sobre Salgueiro Maia*. 2022. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://visao.pt/jornaldeletras/2022-04-08-lidia-jorge-escreve-sobre-salgueiro-maia> „Se Salgueiro Maia se transformou em mito, foi porque em pessoa ele mesmo transportava essa aura de figura à parte. Foi assim que o vi nos poucos encontros que tivemos, e foi assim que o imaginei quando o transformei em personagem. Não custou nada. A sua figura estava ali, intacta, à espera das páginas brancas. Ele, Charlie 8, encheu as páginas, e a sua figura escreveu-as por si mesmo. Fui ajudada pela sua mulher, Natércia, que me permitiu olhar para os seus lugares, quando ele já cá não estava.“

Zdá se, že Salgueiro Maia sám přirozeně promlouval k Lídii Jorge přesně tak, jak Charlie 8 promlouvá k mladým portugalským novinářům v románu *Nezapomenutelní*.

5.3.2 Umělci

Zásadní roli v románu *Nezapomenutelní* hrají postavy několika umělců, kterým se různými způsoby podařilo ovlivnit či zachytit karafiátovou revoluci. Umění, ať už jde o fotografie, hudbu či literaturu, má mimořádnou schopnost zvěčnit něco pomíjivého, zachovat jedinečný moment naživu pro další generace. Jak již bylo zmíněno v kapitole „Poetika postmodernismu a historiografická metafikce Lindy Hutcheon“, postmoderní romány se často zabývají vztahem mezi uměním a skutečností. I tento román nás vede k podobnému zamyšlení, protože poukazuje na to, že ačkoliv jednotliví umělci zachycují realitu karafiátové revoluce, často se od ní zároveň distancují, jelikož jsou ovlivněni svými preferencemi a subjektivními názory a zachycují tuto skutečnost svým vlastním specifickým úhlem pohledu.

Samotná Lídía Jorge se často zamýšlí nad vztahem mezi uměním a historií, ať už ve svých literárních dílech nebo v poskytnutých rozhovorech pro různá média:

Takový je impuls umění. Umění je způsob, jak nenechat věci zahynout, a je také výkřikem proti zlu a nepořádku, i když zobrazuje nepořádek a chaos. Adorno říká, že ve světle vykoupení se dějiny nutně zdají deformované, slovy autorky, že veškeré umění je deformací dějin, protože je chceme vykoupit, protože je chceme zachránit.⁶⁰

5.3.2.1 Fotograf Tião Dolores

Prvním umělcem, se kterým se v románu mladí novináři setkávají, je poněkud chaotický fotograf Tião Dolores. Tato postava je významná už jen tím, že je

---

⁶⁰ LUCAS, Isabel. *A arte é uma revolta contra a História*. 2018. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://www.publico.pt/2018/06/12/culturaipilon/noticia/lidia-jorge-a-arte-e-uma-revolta-contra-a-historia-1833961> „O impulso da arte é esse; a arte é uma forma de não deixar morrer e é também um grito contra o mal e contra a desordem, mesmo quando retrata a desordem e o caos. Adorno diz que à luz da redenção a História surge necessariamente deformada, ou seja, sintetiza a escritora, toda a arte é uma deformação da História, porque a queremos redimir, porque a queremos salvar.“

údajným autorem fiktivní fotografie z restaurace Memories, která novinářům slouží jako hlavní stopa celého jejich pátrání. Tião Dolores na sebe upozorňuje svým výstředním oblečením, více než hodinovým zpožděním a především pytlek odpadků, který drží v ruce, když ho novináři poprvé zahlédnou. Krom vzhledu a chování samotného fotografa novináře překvapuje také jeho domov, jehož děravé holé zdi nezdobí jediná fotografie či obraz:

V krátkém životopise, který o něm koloval, se to sice neuvádělo, ale nebylo pochyb o tom, že se z Tiãa Dolorese mezitím stal vtipálek. Zatímco jsme vyčkávali namačkaní na pohovce v bílém pokoji, smáli jsme se. Smáli jsme se muži, který nás nechal osamocené v pustém pokoji svého nezabydleného domu. Na protější stěně byly vidět malé dírky po hřebících, nahnědlé obrysy po rámech obrazů, možná i po nějakém zrcadle, které tu dříve viselo pro fotografické účely, a čtvercové rýhy, které sahaly až ke stropu, jistě přetrvávající stopy po chybějící knihovně. Ale my jsme se smáli jen jeho krátkému župánku.⁶¹

Tião Dolores opravdu na rozdíl od jiných respondentů přistupuje k rozhovoru s nadsázkou a komicností, vysmívá se vážnosti reportérů a popírá jakoukoliv hrdinskou stránku svých činů. Můžeme ho v tomto případě považovat za jakýsi protipól vážného a hrdinského El Campeadora a pozorovat, jak rozdílně se jednotliví účastníci revoluce vyrovnávají se svou minulostí.

Vést rozhovor s tímto excentrickým mužem systematicky je docela náročné, protože jsou jeho výpovědi nabitě emocemi, které v něm automaticky vyvolávají vzpomínky na revoluci. Fotograf sám od sebe pátrá v paměti, vypráví a odbočuje ve svých myšlenkách. Ačkoliv ho novináři chválí za jeho umělecky dokonalé a dynamické snímky, které pořídil 25. dubna roku 1974, Tião Dolores je k sobě kritický a přiznává, že nezachytil všechny události, u nichž byl přítomen:

Není pravda, že jsem zachytil všechny rozhodující okamžiky toho dne.

Všichni už dobře vědí, že jsem prošvihl hned několik počátečních hodin. Když

---

⁶¹ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 111-112. „Não constava da curta biografia que circulava sobre a sua figura, mas por certo que entretanto Tião Dolores se havia transformado num pândego. Enquanto aguardávamos na sala branca, ocupando todo o sofá, ríamo-nos. Ríamo-nos daquele homem que nos deixava perdidos na divisão nua de uma casa desmobilada. Na verdade, a parede em frente apresentava pequenos orifícios de onde haviam saído pregos, orlas castanhas de onde teriam saído molduras, talvez um espelho para efeitos do fotógrafo, e vincos quadrangulares que iam até ao tecto, por certo marcas persistentes de uma estante ausente, mas nós só nos ríamos em virtude do robe de chambre curto.“

za mnou přicházíte, měli byste o tom taky vědět. Vedete rozhovor s mužem, kterému něco uniklo.⁶²

Tião Dolores dále vysvětluje, že ho počátek revoluce ohromil natolik, že zapomněl na svou roli fotografa, a tak místo pořizování snímků splynul s nadšeným davem. Z takového transu procitl, až když zahlédl jiné fotografie, jak svými aparáty zvětčují tyto události.

Až na konci druhé části románu s názvem „Cesta do srdce námětu“ prostřednictvím básníků odkrýváme, jaké události vedly fotografa k jeho tragikomickému teatrálnímu chování. Ukázalo se, že jeho dům byl plný holých dřevavých stěn, protože se Tião rozhodl celý svůj archiv darovat veřejnému ústavu. Ten byl však po obdržení jeho sbírky prodán, a tak všechny jeho fotografie zmizely neznámo kam. Tato událost fotografa tak zasáhla, že nyní tráví všechn svůj život v posteli. I tento muž však po tolika letech vzpomíná na den revoluce s nadšením: „*Stejně jako pro miliony Portugalců to byl nejšťastnější den mého života.*“⁶³

Většina odborníků předpokládá, že Tião Dolores by měl v románu ztělesňovat známého portugalského fotografa Eduarda Gageira, je však možné, že inspirací pro tuto literární postavu byl krom něj také fotograf Alfredo Cunha.⁶⁴ Teorím, že se v románu setkáváme s beletrizovaným Eduardem Gageirem, napovídá blízký pracovní vztah Lídii Jorge s tímto fotografem. Například ve svém článku *Karafiátová revoluce. Zobrazení a mytologie* (Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia, 2019) spisovatelka popisuje a hodnotí karafiátovou revoluci na základě jedné fotografie Eduarda Gageira. Tito umělci také spolupracovali na knize *Mlčení* (Silêncios) vydané roku 2008, která obsahuje asi 70 intimně laděných fotografií obohacených o texty Lídii Jorge.⁶⁵

---

⁶² JORGE, Lúdia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 114. „Não é verdade que eu tenha feito uma cobertura completa dos momentos decisivos daquele dia. Toda a gente está farta de saber que me faltam as primeiras horas daquela jornada. Se vêm procurar-me, deveriam saber. Vêm falar com um desfalcado.“

⁶³ JORGE, Lúdia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 115. „Tal como para milhões de portugueses, aquele foi o dia mais feliz da minha vida.“

⁶⁴ SIMÕES, Maria João Albuquerque. *Personagens, espaço e níveis narrativos em Os Memoráveis de Lúdia Jorge*. Coimbra: Universidade de Coimbra, 2021. s. 271. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://estudogeral.uc.pt/bitstream/10316/103938/1/2021-Lidia%20Jorge%20Memoraveis%20MJS%2018374-1125635761-3-PB.pdf>

⁶⁵ RTP Notícias. *Eduardo Gageiro publica "Silêncios", o mais intimista dos seus livros*. 2008. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://www.rtp.pt/noticias/cultura/eduardo-gageiro-publica-silencios-o-mais-intimista-dos-seus-livros_n167778

Eduardo Gageiro se po celou dobu své kariéry věnuje lidským dramatům. Narodil se v portugalském městečku Sacavém, kde na něj silně zapůsobily výrazy starých žebrajících dělníků. Celý svůj život pak zasvětil zachycování pocitů, ať už jde o portréty plné radosti či smutku, a dokumentování momentů bezpráví či nespravedlnosti. Gageiro byl v dubnu 1974 předem pověřen kapitánem Salgueirem Maiou, aby s nasazením života zaznamenal všechny jeho kroky a zásadní okamžiky karafiátové revoluce. Na tento den fotograf dodnes vzpomíná se smíšenými pocity, které připomínají dojmy románového Tiãa Dolorese:

Den 25. dubna byl plný naděje. Byl to nejšťastnější den mého života. Cítil jsem, že se lidem bude žít lépe, že budou moci mluvit svobodně. Ale o 34 let později jsem stále smutný, protože ten velkolepý den znamenal naději, která se nenaplnila. Mnoho lidí stále žije ve velmi špatných podmínkách. Vidím to i v Sacavému. Jiní bohatnou a žijí v přepychu. Nikdo se už za to nestydí.⁶⁶

5.3.2.2 Ernesto Salamida

Na rozdíl od jiných aktérů či svědků karafiátové revoluce je Ernesto Salamida pro novináře poněkud záhadnou osobou, o které lze jen stěží dohledat jakýkoliv životopis nebo jiné věrohodné informace. Tento muž se vymyká i tím, že není a ani nikdy nebyl umělcem v pravém slova smyslu, jako to můžeme říct o fotografovi Doloresovi či o páru básníků. V současnosti je Ernesto Salamida zchudlým právníkem, přesto však navždy bude propojen s hudbou. Dozvídáme se, že v době revoluce psal pro rozhlas a v onen osudný den to byl právě on, kdo měl na starosti odvysílání počátečního signálu celého převratu, tedy písně „Grândola Vila Morena“.

Právníkovo nesmrtelné pouto s hudbou nelze popřít. Zdá se, že celá kapitola, ve které se Salamida setkává s novináři, je plná zvuků a hudby a působí na naše sluchové vnímání. Ještě před samotným setkáním novináři znovu a znovu poslouchají skladbu „Grândola Vila Morena“, aby se na rozhovor dobře připravili. Ačkoliv píseň zaslechli už v minulosti, nyní ji k sobě upřímně nechávají promlouvat. Příchod novinářů ohlašuje zvonek u dveří, pak se okolím rozléhají

---

⁶⁶ Tamtéž „O 25 de Abril foi uma esperança. Foi o dia mais feliz da minha vida. Senti que as pessoas iriam ter uma vida melhor, falar livremente. Mas 34 anos depois continuo triste porque aquele dia magnífico foi uma esperança que não se concretizou. Muitas pessoas continuam a viver mesmo muito mal. Vejo isso em Sacavém. Outros enriquecem e vivem no luxo. Deixou de haver vergonha.“

kroky na dřevěném schodišti. Stopy hudby a zvuků nelze ignorovat, ať už jde o právníkovo tričko s logem skupiny Metallica, matčiny rušivé poznámky či pokoj plný kytar a cédéček od skladatelů všech dob a žánrů. Sama Ana Maria Machado v románu říká:

Podle mě si Ernesto Salamida zachoval pro tu památnou noc neochvějný zápal, ne proto, že by vynaložil víc úsilí než ostatní, ani proto, že by riskoval víc než kdokoli z těch pěti tisíc, ale proto, že byl jeho odvážný čin spojen s magickým světem hudby. Cítil se jako posel. Nebyl zpěvák, takže tu píseň nezpíval ani nehrál, ani kroky, které se ozvaly, nepatřily jemu, to celé bylo dílem mnoha protagonistů, jimž čas přisoudil zaslouženou odměnu a takovou roli, jaká jim náležela, jen Salamida byl neviditelným poslem, nástrojem, který uvedl magickým předmětem věci do pohybu. Takové gesto se nedá opakovat.⁶⁷

Ernesto Salamida stále žije se svou matkou, návštěvy prý přijímá vždy doma, aby se jí zavděčil a potěšil ji. Jeho matka je nepřehlédnutelná i nepřeslechnutelná, dominuje na svém symbolickém trůně celé místnosti, upoutává na sebe pozornost svým blyštivým prstenem a stejně tak se snaží ovládat i celý rozhovor a pravděpodobně i právníkův život. Když se jí synovy odpovědi nelíbí, nebojí se ho před návštěvou napomínat nebo dokonce odpovídat jeho jménem. Salamida její připomínky většinou ignoruje, neodvažuje se ale matce oponovat, jako by svůj hlas a průbojnost ztratil někde v časech karafiátové revoluce. Zdá se, že právník nemá se svou matkou rovný vztah, jaký by se slušel na dva dospělé lidi. Dokonce i jeho vzhled téměř postrádá známky stárnutí, jako by před novináři stál pořád ten stejný mladý Ernesto Salamida z roku 1974.

V kontrastu s věčně upovídanou matkou a zvukomalbou celé kapitoly pak vyniká Salamidovo vyprávění, když novinářům popisuje nehybnost a ticho, které se rozhostilo v Lisabonu po odvysílání písně „Grândola Vila Morena“. K tomuto výjimečnému momentu směřovaly veškeré přípravy a očekávání. Když dozněly poslední tóny té písně a Salamida se dostal do ulic spícího Lisabonu, začal

---

⁶⁷ JORGE, Lúcia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 189-190. „Na minha ideia, Ernesto Salamida continuava imóvel no fervor pela noite memorável, não porque tivesse investido mais do que os outros, nem porque tivesse corrido mais riscos do que algum dos cinco mil, mas pela associação do seu gesto de atrevimento ao mundo mágico da música. Sentia-se um enviado. Ele não era cantor, por isso não fora ele quem havia cantado, nem instrumentado, nem eram suas as passadas que se ouviam, tudo isso era uma longa história de protagonistas a que o tempo tinha dado o relevo merecido, conferindo a cada um o seu lugar na épica que lhes assistias, só que Salamida havia sido o mensageiro invisível, o instrumento que ligara o objecto mágico ao desencadear do movimento. Um gesto irrepitível.“

pochybovat, jestli se mu opravdu podařilo splnit svůj úkol, jestli vůbec někdo ten signál zaslechl:

Nic se neozývalo, žádné rány, žádné sirény, žádná policie, a tak jsme přemýšleli. Opravdu jsme tu nahrávku pustili do éteru? Skutečně se to stalo, nebo se nám jen zdálo, že se dvacet minut po půlnoci začaly zemí rozléhat kroky a po nich se ozval Zecův hlas? Zecova píseň? Jeho zpěv? Jeho hlas střídající se s hlasy jeho přátel?⁶⁸

Salamidovo zmatení pak už jen stupňují mnozí prospěcháři, kteří se po revoluci lživě přihlásili k jeho vlastním činům. Ačkoliv se většina aktérů revoluce rozhodla nezištně popírat své hrdinství a odmítnout jakékoliv výsady, objevili se také lidé, kteří se snažili zneužít situace a získat si uznání. Sám Ernesto Salamida už zaslechl o sobě a o událostech té noci tolik lživých tvrzení, že začíná pochybovat o svých činech a není si ničím jistý. Dochází ke zmatení osob a proplétání kolektivní a individuální paměti. Narážíme zde na problematiku zapomínání a záměrného i nezáměrného zkreslování fakt. Salamida ve svém vyprávění přechází z jednotného čísla do množného, někdy je podmětem sám, jindy mluví o stovce mužů, nakonec dokonce mluví o svých heteronymech, čímž odkazuje k tvorbě Fernanda Pessoa. Postava Ernesta Salamidy svou zmateností skvěle naplňuje poetiku postmodernismu. Podle Lindy Hutcheon je běžné, že se vypravěči v postmoderních románech znepokojivě zmnožují, nebo jsou nevěrohodní a sami často podrývají svou spolehlivost. Autoři tímto způsobem čtenáře neustále vedou ke kritickému myšlení a ověřování prezentovaných informací.⁶⁹

Ačkoliv by bylo možné označit Ernesta Salamidu za nesrozumitelného a nevyspělého muže, který sám sebe ztratil v minulosti, můžeme se na něj podívat i v pozitivnějším světle. Občas se mu hlavou honí nějaké skeptické myšlenky a trápí ho zkreslení informací, které nastalo po revoluci, svůj život ale žije jako nezlomný idealista. Stejně tak, jako se v něm stáří neodráží navenek, i uvnitř něj jsou stále naživu sny a vize mladého dvacátníka. Jedná se o zcela čistého, nevinného člověka,

---

⁶⁸ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 177. “Não havia rumor, não havia estrondos, não havia sirenes, não havia polícia, e nós pensámos. Teremos mesmo nós cem colocado a gravação no ar? Foi mesmo verdade, ou foi um sonho, que à meia-noite e vinte o som dos passos começou a rolar pelo país fora a, e depois dos passos do coro veio a voz do Zeca? A canção do Zeca? O cante dele? A sua voz alternando com a voz dos companheiros?”

⁶⁹ Srov. HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. s. 30.

který za své činy nikdy nepřijal žádnou odměnu. Raději žije v chudobě se svou matkou a nachází naději v hudbě, která podle něj možná ještě jednou dokáže změnit svět. Možná že takových kvalit si na právníkovi váží i Maragrida Lota, která s ním nakonec navazuje partnerský vztah a plánuje dítě.

Dohledat, zda byl inspirací pro postavu Ernesta Salamidy jeden konkrétní muž, není jednoduché. Rozhodně je Salamidův příběh obohacen o různé smyšlené události a fiktivní roviny, jakou je například jeho vztah s novinářkou Margaridou Lotou. Pravděpodobně však byl pro tuto kapitolu velkou inspirací novinář Carlos Albino, který je ve skutečnosti už přes 40 let ženatý se spisovatelkou Lídií Jorge. Carlos Albino se narodil v Loulé a v době revoluce pracoval pro Rádio Renascença a psal texty k pořadu *Limite*. Ačkoliv spojení tohoto muže s karafiátovou revolucí nebývá často opěvované, byl to právě on, kdo dvacet minut po půlnoci odvysílal signál, který zahájil dubnový převrat.⁷⁰

5.3.2.3 Básníci Ingrid a Francisco Pontais

Pro poslední rozhovor se musí novináři vydat 280 kilometrů na jih od Lisabonu. Tam na ně čekají manželé Ingrid a Francisco Pontais, kteří se proslavili jako básníci. Lídia Jorge v této kapitole opět intenzivně pracuje s problematikou času, konkrétně s jeho absolutní inverzí. Básníci se krátce po revoluci vystěhovali na venkov a tam se zcela proměnili v noční živočichy. Vstávají se soumrakem, v čase večere snídají, v noci se věnují všem svým úkolům a literatuře a až s úsvitem se ukládají ke spánku. Novináře přijímají chvíli po probuzení, tedy okolo deváté večer.

Kapitola s básníky odhaluje, jak intenzivně může být lidská paměť ovlivněna našimi osobními názory, vlastnostmi a filosofiemi. Ingrid a Francisco prožili den 25. dubna společně, přesto se jejich vzpomínky diametrálně liší.

Tím, že Lídia Jorge využívá tyto dvě postavy, které zažily stejné události, ale názorově se rozcházejí, naráží na problematiku subjektivity a nedostupnosti absolutních pravd. Stejně jako další postmoderní autoři nabízí čtenářům široké

---

⁷⁰ „O herói pouco conhecido do 25 de Abril“ In *Jornal do Algarve*. 2014. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://jornaldoalgarve.pt/o-heroi-pouco-conhecido-do-25-de-abril/> Jedná se o novinový článek, ve kterém není uvedeno jméno autora, pouze přezdívka.

spektrum úhlů pohledů, čímž jim znemožňuje zaujmout jakékoliv neochvějně či totalizující stanovisko. Od čtenáře se očekává, že se takovým rozporům v románech nebude vyhýbat, ale bude jim čelit a nechá se jimi vést k reflexi a pochybnostem o vlastním pojetí světa i vnímání sebe sama.⁷¹

Autorka zde také zcela jistě naráží na téma rozdílů mezi mužem a ženou. Ingrid na všechny události vzpomíná s lyričností a něžností a za nejkrásnější okamžik celé revoluce považuje začátek svého partnerského vztahu s Franciscem. Francisco naopak nabízí temnější pohled na revoluci, snaží se popsat její stinné stránky, připomíná prolitou krev před sídlem PIDE. Na vše vzpomíná s hořkostí, snaží se odstranit magický nádech, kterým bývá revoluce v našich vzpomínkách zahalena.

Významným přínosem této kapitoly je také báseň „Um Dia“, kterou Francisco Pontais po revoluci napsal a nyní ji s podporou své manželky recituje novinářům. Ačkoliv Francisco tuto báseň sepsal v době všeobecného nadšení a velkých vizí, mluví v ní především o negativních dopadech, které podle něj bude revoluce mít. Básník v ní předpovídá aktérům revoluce chvíli slávy, kterou však vystřídá smutek, potrestání a zapomnění. Recitace sice vyznívá pesimisticky a melancholicky, Ingrid ale rychle připomíná poslední sloku básně, která je plná naděje. Ačkoliv se básník za tuto poslední idylickou sloku stydí, jeho manželka ji novinářům přednáší s pýchou:

Ale přece jednou přijde den, ten den, náš vysněný den. Chlapci se stále budou snažit osvobodit ruce otroků. A otroci budou stále věřit barvě karafiátů. Ten den teprve přichází.⁷²

Básníci svými výpověďmi přináší odpovědi na mnoho vyřčených i nevyřčených otázek. Díky nim se novináři dozvídají veškeré podrobnosti o průběhu večere v restauraci Memories, během níž byla pořízena fotografie, kterou novináři používají ke svému pátrání. Ukazuje se, že každý z aktérů revoluce měl své vlastní vize a touhy a toto napětí nakonec symbolicky vyvrcholilo právě v restauraci Memories. Šlo o pomyslnou „poslední večeri“, kterou zakončil Ernesto Salamida,

---

⁷¹ Srov. HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. s. 240-245.

⁷² JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 283-284. „Mas um dia, este dia, será o dia do idílio. Os rapazes ainda não desistiram de soltar os braços dos escravos. E os escravos ainda não renegaram a cor dos cravos. Ainda estamos no princípio desse dia.“

když sundal víko a v míse spatřil mrtvé jehňátko. Krom těchto dramatických událostí básníci osvětlují novinářům i další momenty. Z jejich výroků se spráda pomyslná nit, která propojuje veškeré dění a rozhovory dohromady. Dozvídáme se více o nešťastných osudech některých postav – o fotografovi, který přišel o všechny své fotografie; o majorovi, který už žije jen skrz soudní řízení; o důstojníkovi, který je zaživa pohřbený v horách dokumentů a svědectví.

5.3.3 Novináři

Zásadními postavami celého románu jsou mladí novináři, kteří v díle fungují jako naši průvodci na cestě do minulosti a do nitra mnoha významných osobností. Tito vzdělaní, úspěšní, mladí lidé jsou ztělesněním celonárodní ztráty paměti a distancování se od minulosti. Ačkoliv byli během svých studií premianty, karafiátová revoluce je jim velmi vzdálená a jména revolučních hrdinů jim nic neříkají. Samotná Lída Jorge říká:

Své poslední knize jsem dala název *Nezapomenutelní*. Nabízí nám pohled do fádnicích časů demokratické normalizace a vrací se k nim skrze oči mladých lidí, kteří dilemata minulosti neznají nebo je chtějí poznávat jen z úcty, protože oprávněně hledí do budoucnosti, která nezná konce, a jako vždy je jen ona jejich pravým domovem. Proto jsem se usilovně snažila, aby se v tomto vyprávění tři mladí lidé setkali s některými z těch pěti tisíců nezapomenutelných, kteří se zasloužili o portugalskou revoluci.⁷³

Lída Jorge však nepohlíží na tuto nevědomost mladých generací s opovržením či zklamáním. Těší ji, že je pro dnešní mladé lidi nepochopitelné a nepředstavitelné, jak bylo v minulosti nutné si svobodu a demokracii vydobýt. Je spokojená, že hrdinové karafiátové revoluce dali svým potomkům šanci být svobodní, možnost vyjádřit se a rozhodovat, svobodu chybovat a napravovat své chyby. Nepožaduje po mladých lidech, aby měli k revoluci stejný vztah jako její generace, pouze jim

---

⁷³ JORGE, Lidia. *Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia*, 2019. s. 218-219. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphilo.2019.3.16> “Os Memoráveis foi o título que dei ao meu último livro. O seu ponto de vista localiza-se nos tempos baços da normalidade democrática, e os olhos pelos quais a reavistação é feita são olhos de jovens que desconhecem os dilemas do passado, ou só por reverência os desejam conhecer, já que estão legitimamente voltados para o futuro, que não tem costas, e como sempre, só ele é a sua verdadeira morada. Por isso me empenhei que, nessa narrativa, três jovens fossem ao encontro de alguns dos cinco mil memoráveis que fizeram a revolução portuguesa.”

chce tuto událost zprostředkovat, aby si z ní mohli odnést svoje vlastní lekce do budoucnosti:

Vžila jsem se do situace dnešních mladých generací, které se na onu dobu dívají s despektem a nepochopením. Vžila jsem se do nich, abych se jim pokusila říct, že by o hodně přišli, kdyby neporozuměli základům onoho převratu, a vymyslela jsem si pro ně tuto knihu plnou fantazie. Ne proto, aby opakovali tytéž kroky, ale aby dokázali reagovat, až bude zapotřebí nová květina, nové heslo, nová cesta, nový osud. Literatura se snaží překonávat zákony osudu.⁷⁴

Jednotlivé postavy mladých novinářů ještě zpestřují mozaiku pohledů, kterými se lze za karafiátovou revolucí ohlížet. Každý z nich má jinou osobnost a výpovědi aktérů revoluce si všichni tři interpretují odlišnými způsoby. Nejméně výrazný je pravděpodobně novinář a kameraman Miguel Ângelo. Ten většinou zastává spíše skeptické či pragmatické názory a neprojevuje příliš svůj obdiv k jednotlivým dubnovým hrdinům ani své city ke kolegyním. Nelze však přehlédnout, že i tohoto muže pátrání v minulosti zasahuje a ovlivňuje a nakonec vyplouvají na povrch i jeho city k Margaridě. Nejintenzivněji pak poznáváme jeho pocity po návštěvě básníků, když se ukazuje, jak moc byl novinář ve skutečnosti příběhy o karafiátové revoluci zasažen. Miguel Ângelo zuří nad tím, jak se básníci od revoluce distancují, jak se v jeho očích povyšují nad obyčejné Portugalce:

Jak si mohli být jisti, že nejsou nutně součástí obsahu té mísy jako my ostatní? Protože on, Miguel Ângelo, se v jejím obsahu sám viděl. Měl pocit, že ho jako občana spoutali, týrali, rozčtvrtili, a rozhovory s těmi, kterým jsme říkali nezapomenutelní, nám to jen potvrzovaly. Odhalovaly, že náš boj ještě neskončil, ani ten, co se započal před třiceti lety, ani ten, který následoval.⁷⁵

---

⁷⁴ JORGE, Lúcia; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. s. 125. „Coloquei-me no lugar dos jovens de hoje, que olham para essa época com desdém e com incompreensão. Coloquei-me aí para lhes tentar dizer que perderiam muito se não compreendessem os fundamentos dessa rutura e inventei para eles um livro fantasmático. Não para repetirem os mesmos passos, mas para perceberem quando se trona necessário uma nova flor, uma nova senha, um novo percurso, um novo destino. A literatura tenta quebrar as leis do destino.“

⁷⁵ JORGE, Lúcia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 295-296. „Quem lhes assegurava que não faziam, forçosamente, parte do conteúdo da terrina como todos nós? Porque ele, Miguel Ângelo, via-se retratado naquele conteúdo. Ele sentia que o tinham amarrado, maltratado, esartejado como ser cívico, e o vínhamos a confirmar, ao longo das entrevistas com aqueles a quem chamávamos memoráveis, era a prova de que tinha havido, tanto há trinta anos atrás quanto na refrega que se lhe seguira, uma luta inacabada.“

Postoj, který k revoluci a jejím hrdinům zastává Margarida Lota, je diametrálně odlišný. Hned na začátku románu se dozvídáme, že je to všestranná, vytrvalá a pracovitá novinářka. Všechny tyto kvality Margarida potvrzuje svou svědomitou přípravou před každým rozhovorem. Ačkoliv i této novinářce byla revoluce zpočátku vzdálená, směle se do její historie ponořuje, a pak už se s každým rozhovorem nechává unášet dál a dál do hlubin, kde k sobě nechává promlouvat veškeré krásy a tajemství roku 1974. Hrdinové dubnové revoluce ji svou odvahou oslňují, cítí k nim bezmezný obdiv a zdá se, že v jejich příbězích a statečných činech objevuje něco, co ve vlastním životě najít nedokázala. Ernesto Salamida ji nakonec ohromí natolik, že s ním Margarida Lota navazuje partnerský vztah. V románu se tímto způsobem propojuje hrdina minulosti s novinářkou přítomnosti, a tak možná vzniká naděje na lepší budoucnost:

V následujících dnech jsem na to dítě často myslela, představa dítěte, dokonce zamýšleného a naplánovaného, stvořeného v souladu s biologickým rytmem, aby jednoho dne pocítilo svou zodpovědnost za změnu světa. Svůj úkol změnit svět písni.⁷⁶

Nejlépe z těchto tří mladých novinářů bez pochyb poznáváme Anu Marii Machado, vypravěčku celého románu. Ana také v průběhu románu prožívá intenzivní změny, především pokud jde o její vztah k Portugalsku a k vlastním rodičům. V první části díla s názvem *Námět* se Ana snaží od své rodné země a od své minulosti distancovat všemi možnými způsoby. Předstírá, že si o karafiátové revoluci nic nepamatuje, že vlastně ani nezná její název. Portugalské vyprávění čas od času naruší užitím anglických slov či frází a velmi často dokonce přechází z ich-formy do er-formy:

Pak k sobě zavolali Portugalku, aby se s nimi také zasmála. Ta opustila kout, kde právě stála, a připojila se k bavící se skupince kolem hostitele, ale brzy v té místnosti zbyl už jen muž v hedvábném obleku, jeho kmotřenec Robert Peterson a ona, nebo spíš já.⁷⁷

---

⁷⁶ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 308. „Um filho, pensava eu, nos dias que correm, a ideia de um filho, ainda por cima propositado, premeditado, feito a compasso biológico para um dia mais tarde se sentir incumbido de mudar o mundo. Mudar o mundo a partir de uma canção.“

⁷⁷ JORGE, Lídia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 11. „Depois é que chamaram a portuguesa para que se risse também. Ela abandonou o canto onde se encontrava e foi integrar o grupo que se divertia em torno do anfitrião, mas em breve, naquela divisão apenas iriam permanecer o homem vestido de seda, o afilhado Robert Peterson e ela, ou melhor, eu mesma.“

Přestože je na první pohled hlavním cílem románu zhodnocení a připomenutí karafiátové revoluce, významnou rovinnou díla také tvoří novinářčin vztah s rodiči, především s otcem. Každá kapitola odehrávající se v Lisabonu nám odhaluje problematický vztah mezi otcem a dcerou, kteří spolu neumí komunikovat a raději se stahují do ústraní. Ačkoliv oba upřímně touží toho druhého lépe poznat, bojí se natolik otevřít svá vlastní nitra, že se naopak od sebe čím dál více vzdalují. Ana Maria tají před otcem svou dokumentární práci, on se před ní zase snaží skrýt svou nezaměstnanost a osamělost. Jeden jak druhý přehlíží jakékoliv náznaky pravdy, zavírají oči před svým trápením.

Tyto epizody z osobního života vypravěčky zdánlivě rozbíjí objektivní proces pátrání a kontaminují historickou stránku románu, ve skutečnosti však rozšiřují emocionální hloubku celého díla a pomáhají nám karafiátovou revoluci lépe pochopit. Kdyby Ana Maria Machado nebyla dcerou slavného novináře Antónia Machada, pravděpodobně by nikdy neobjevila fotografii z restaurace Memories, ani by nemohla srovnávat jednotlivé zestárlé hrdiny s jejich dřívějším temperamentem. Ana Maria byla v dětství svědkem toho, jak silně otcův život revoluce ovlivnila, jak těžko se od ní mohl odrazit a jít ve svém životě dál kupředu. Jen díky těmto zážitkům dokáže novinářka porozumět osudům ostatních postav, jen díky nim nakonec nachází smír nejen s revoluční minulostí Portugalska, ale také se svou vlastní rodinnou minulostí. Právě novinářčina subjektivní optika konfrontuje minulost s přítomností a nabízí čtenářům románu nový a nadčasový postmoderní pohled na revoluční rok 1974.

Stejným způsobem, jakým poskytují rozhovory pro CBS jednotlivým pamětníkům prostor pro zavzpomínání a přehodnocení vlastní minulosti i přítomnosti, nabízí celé lisabonské pátrání novinářce prostor pro sebereflexi a usmíření s otcem. Ana Maria této příležitosti v závěru díla využívá a místo rychlého návratu do Washingtonu si volí náročnou, ale uspokojujivou cestu do srdce vlastního otce. Z tohoto důvodu nakonec zůstává v Lisabonu a k sepsání scénáře se dostává až o šest let později, tedy v roce 2010. Tento scénář pak tvoří poslední část celého románu. Jedná se o velmi stručný text, který však nabízí zcela nový pohled na karafiátovou revoluci. Do popředí se zde dostávají scénické poznámky, zvukové stopy dokreslující všechny události a hra světla a stínů. Před očima nám létají květy

karafiátů a v hlavě zní odbíjení hodin na ciferníku dějin. Hlasy jednotlivých hrdinů se prolínají, kroky vojáků se mísí s křikem nadšených davů.

Ana Maria Machado je typickým příkladem postmoderního vypravěče, který se nebojí některé informace zamlčovat, vylučovat a opomíjet určité události či osoby. V souladu s *Poetikou postmodernismu* Lindy Hutcheon také vypravěčský hlas Any Marie Machado přechází od neosobní třetí osoby k první osobě. Novinářka není spolehlivou vypravěčkou, jelikož některé informace přehlíží a ignoruje. Při tvorbě scénáře si pak Ana Marie Machado uvědomuje, že do určité míry konstruuje veřejnou a soukromou historii, a sesbíraný materiál do scénáře včleňuje na základě svých osobních vizí a preferencí tak, aby ovlivnila vyznění celé karafiátové revoluce.⁷⁸

6 Závěr

Záměrem této práce bylo přiblížení díla *Nezapomenutelní* a jeho zasazení do portugalského historického, politického a literárního kontextu. Hlavním cílem pak byla analýza postmoderní stránky tohoto románu a srovnání jednotlivých románových postav a událostí s jejich historickým předobrazem či s pozdějšími interpretacemi karafiátové revoluce. Na základě této analýzy hodnotím román *Nezapomenutelní* jako obdivuhodné dílo a především jako ukázkový příklad historiografické metafikce. Lídia Jorge užívá velké množství psychologicky propracovaných postav, aby odhalila, jak zrádné jsou pojmy jako „objektivita“ či „neutralita“ a jak těžké je rozpoznat věrohodnost historických a literárních stop minulosti. Je fascinující, jak každá románová postava pohlíží na karafiátovou revoluci jiným pohledem a jak tato událost různými způsoby ovlivnila budoucnost jednotlivých hrdinů. Zároveň tak bohatá mozaika názorů odhaluje pojítka mezi těmito postavami. Potvrzuje se, že významné dějinné vítězství jako karafiátová revoluce s sebou vždy nutně přináší i rozčarování, zkreslení informací a nenaplněné vize, což se všech postav intenzivně dotýká. Lídia Jorge objasňuje, jak složitý je

---

⁷⁸ HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023.

návrat do reality, když člověk prožije takový rozhodující moment v historii. Její hrdinové jsou zestárlí, často vyčerpaní a neumí si najít své místo v přítomnosti. Přes všechna zklamání však tyto Portugalce spojuje obdiv k dubnu 1974 a pocit, že byli svědkem jedinečného zázraku. Prostřednictvím mladých novinářů pak Lúcia Jorge otevírá dialog mezi minulostí a přítomností, který je vždy přínosný.

Autorka často využívá postmoderního proplétání fiktivních příběhů a postav s těmi skutečnými, čímž nás vede k zamyšlení nad vztahem mezi historií a beletrií. Je zřejmé, že vydání tohoto románu předcházely pečlivé rozhovory s mnoha karafiátovými hrdiny a také dlouhá rešerše historických dokumentů. Zároveň však byla k vzniku díla *Nezapomenutelní* potřebná velká kreativita a fantazie. Veškeré fiktivní události spisovatelka popisuje tak detailně a věrohodně, že čtenář může někdy velmi snadno zapomenout, že před sebou nemá historický román. Po přečtení díla v nás tak Lúcia Jorge probouzí mnoho otázek a touhu dohledat si další informace a rozšifrovat jednotlivé zmíněné hrdiny. Právě tato zvědavost a touha po vědění, kterou ve mně román vyvolal, byla hlavním impulsem ke vzniku mé bakalářské práce a s takovým záměrem také Lúcia Jorge svá díla historiografická díla tvoří. Přivést čtenáře k úvaze, že neexistují žádné absolutní pravdy a že je vždy třeba používat kritické myšlení, je častým cílem postmoderních románů, který Lúcia Jorge v díle *Nezapomenutelní* skvěle naplňuje.

Historie je opravdu zásadním tématem tohoto románu, nedochází zde však k žádnému idealizování ani odsuzování. Autorka v díle připomíná krásu a kouzelný náboj revoluce, upozorňuje na zázračné momenty, které den 25. dubna utvářely. Román poskytuje dostatečný prostor pro vzdání díky revolučním hrdinům a také pro oslavu portugalského kolektivismu. Zároveň však Lúcia Jorge otevírá i stinné stránky revoluce, vynáší na povrch deziluzi a bezpráví, které s sebou tento moment také přinesl. Přestože autorka odhaluje, jak těžko se její generace s výsledky revoluce dodnes vyrovnává, zároveň se snaží svým románem poskytnout neutuchající naději a víru ve změnu mladým Portugalcům:

Románem *Nezapomenutelní* jsem nechtěla nikomu podsouvat, že realita je nesnesitelná, ale chtěla jsem říct, že když už se nesnesitelnou stane, musíme si najít prostředky, jak to říct nahlas.⁷⁹

Dílo *Nezapomenutelní* se dále věnuje problematice času, ať už jde o časovou inverzi v životě básníků, deformující prolínání času či úvahy o časové diskontinuitě. Lúdia Jorge odhaluje, jak minulé zážitky ovlivňují naši přítomnost, ale jak zároveň plynutí času přetváří a zkresluje naše vzpomínky. S tím také souvisí další zásadní téma díla, kterým je paměť a proces jejího obnovování či vymazávání. Krom takových složitých témat však autorka rozebírá i každodenní lidské strasti a problémy, jakými mohou být milostné poměry či vztahy mezi rodinnými příslušníky. Věřím, že si v tomto románu každý čtenář najde nějakou myšlenku, která ho osloví, a že v každém četba vyvolá velké množství otázek. Je možné, že na mnohé z těchto dotazů nikdy nenalezneme odpověď, ale přesto na sebe můžeme nechat působit lyričnost celého románu a krásu slov, která Lúdia Jorge užívá. Jak říká spisovatelka v románu *Nezapomenutelní*: „*Krása je nejvyšším stupněm pravdy.*”⁸⁰

---

⁷⁹JORGE, Lúdia; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. s. 125. “Eu não escrevi *Os Memoráveis* para incitar alguém a dizer que a realidade é insuportável, mas para dizer que se ela, por acaso, for insuportável, os próprios devem encontrar os meios necessários para dizê-lo em voz alta.”

⁸⁰JORGE, Lúdia. *Os Memoráveis*. Alfragide: D.Quixote, 2014. s. 43. „A beleza é o grau mais elevado da verdade.”

7 Resumé

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo na základě literární analýzy a dekonstrukce prozkoumat postmoderní pohled románu *Nezapomenutelní* na karafiátovou revoluci. Těžištěm samotné analýzy bylo porovnání skutečných událostí a pozdějších interpretací karafiátové revoluce s jejich beletrizovaným vyobrazením v tomto románu.

Práce nejprve román zasazuje do jeho politického a kulturně-historického kontextu a zaměřuje se především na vládu Antónia Salazara a následnou karafiátovou revoluci. Dále se práce věnuje portugalskému literárnímu kontextu a přibližuje zejména tvorbu tzv. podubnových autorů. Speciální část textu se soustředí na život a tvorbu spisovatelky Lídie Jorge, přiblížen je i její pohled na dubnovou revoluci a její dopady. Před začátkem samotné analýzy bylo třeba stručně popsat okolnosti vzniku románu *Nezapomenutelní* a jeho základní dějovou linii. Dále bylo nutné vymezit určité literární tendence a pojmy týkající se poetiky postmodernismu a historiografické metafikce, a to především na základě teorií kanadské autorky Lindy Hutcheon. V hlavní části práce pak byly podrobně analyzovány hlavní postavy románu a jejich vyznění a činy pak byly konfrontovány se skutečnými událostmi a postavami karafiátové revoluce.

Detailní analýza románu potvrdila, že Lídia Jorge v románu *Nezapomenutelní* používá mnohé postmoderní strategie ke kvalitnímu vyobrazení komplexních témat jakými je vztah mezi fikcí a historií, propojení minulosti s přítomností, plynutí a deformace času či proces obnovování a vymazávání kolektivní či individuální paměti. Román je ukázkovým příkladem historiografické metafikce, která za účelem zpochybnění dogmat a absolutních pravd, zobrazuje pestré spektrum fiktivních i skutečných názorů, vzpomínek a osobních filosofí, jenž se vzájemně proplétají. Autorka v tomto románu poskytuje prostor pro dialog mezi staršími a mladšími generacemi, mezi optimisty a pesimisty i mezi muži a ženami.

8 Resumo

O principal objetivo desta tese foi explorar a visão pós-moderna do romance *Os Memoráveis* sobre a Revolução dos Cravos através da análise literária e da desconstrução. O objetivo da análise foi comparar os acontecimentos reais e as interpretações posteriores da Revolução dos Cravos com a sua representação ficcionada neste romance.

A tese começa por situar o romance no seu contexto político e histórico-cultural, com enfoque principal no reinado de António Salazar e na subsequente Revolução dos Cravos. De seguida, a tese examina o contexto literário português e apresenta, em particular, a obra da chamada geração Pós Abril. Uma secção especial do texto centra-se na vida e obra da escritora Lídia Jorge, onde também é apresentada a sua visão da Revolução dos Cravos e do seu rescaldo. Antes de iniciar a própria análise, foi necessário descrever brevemente as particularidades do romance *Os Memoráveis* e o seu enredo básico. Ademais, foi necessário definir certas tendências literárias e conceitos relacionados com a poética do pós-modernismo e a metaficção historiográfica, principalmente com base nas teorias da autora canadiana Linda Hutcheon. Na parte essencial da tese, as personagens principais do romance foram depois analisadas de forma detalhada e as suas aparências e ações foram depois confrontadas com os acontecimentos e personagens reais da Revolução dos Cravos.

A análise detalhada do romance confirmou que o romance *Os Memoráveis* de Lídia Jorge utiliza muitas estratégias pós-modernas para retratar temas complexos como a relação entre ficção e história, a ligação entre o passado e o presente, a passagem e a distorção do tempo e o processo de recuperação e apagamento da memória coletiva ou individual. O romance é um excelente exemplo de metaficção historiográfica, que, para desafiar dogmas e verdades absolutas, apresenta um panorama diversificado de opiniões, memórias e filosofias pessoais, ficcionais e reais, que se entrelaçam entre si. Neste romance, a autora abre um espaço de diálogo entre gerações mais velhas e mais novas, entre otimistas e pessimistas, entre homens e mulheres.

9 Bibliografie

9.1 Primární literatura

JORGE, Lída. *Nezabudnutelní*. Bratislava: Portugalský inštitút, 2021. ISBN 978-80-99967-06-0.

JORGE, Lída. *Os memoráveis: romance*. Alfragide: D.Quixote, 2014. ISBN 978-972-20-5436-2.

9.2 Sekundární literatura

BINKOVÁ, Simona. *Portugalsko*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-217-1.

HUTCHEON, Linda; MUSILOVÁ, Markéta a NAGY, Ladislav. *Poetika postmodernismu: historie, teorie, beletrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5271-9.

JORGE, Lída; LETRIA, José Jorge. *A Literatura é Prolongamento da Infância: Diálogo com José Jorge Letria*. Lisboa: Guerra e Paz, 2016. ISBN 978-989-702-236-4.

KLÍMA, Jan. *Dějiny Portugalska*. Třetí vydání. Praha: NLN, 2023. ISBN 978-80-7422-909-1.

MARINHO, Maria de Fátima; LOPES, Óscar. *História da literatura portuguesa. As correntes contemporâneas*. Lisboa: Alfa, 2002. ISBN 978-972-6262-589.

OWEN, Hilary a ALONSO; Cláudia Pazos. *Antigone's daughters: gender, genealogy, and the politics of authorship in 20th-century Portuguese women's writing*. Lanham, Maryland: Bucknell University Press, 2011. ISBN 1-61148-003-5.

SANTOS, Alberto S. a kol. *Lidia Jorge: Vida e Obra*. Santo Tirso: Edições Cão Menor, 2015. ISBN 978-989-8825-063.

SEIXO, Maria Alzira. *A palavra do romance: ensaios de genologia e análise*. Lisboa: Horizonte, 1986.

9.3 On-line zdroje

- ALMEIDA, João. *25 de Abril. Quinta Essência*. 2024. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://antena2.rtp.pt/em-antena/diversos-especiais/25-de-abril-quinta-essencia/#google_vignette
- CARVALHO, Miguel. *Otelo Saraiva de Carvalho*. 2021. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://visao.pt/atualidade/politica/2021-07-25-otelo-saraiva-de-carvalho-sempre-pensei-que-ia-durar-ate-aos-100-anos-mas-ja-estou-a-ver-que-por-este-andar-nao-vai-ser-possivel-nem-e-negociavel/>
- CASTANHEIRA, José Pedro. *Vasco Lourenço: Disparar em todas as direcções*. 2009. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://expresso.pt/dossies/dossiest_atualidade/dossie_especial_comemoracoes_25_Abril_1974/vasco-lourenco-disparar-em-todas-as-direccoes=f510837
- FERREIRA, Ana Paula; HUTCHINSON Amélia. *Entre nós: A Conversation with Lídia Jorge*. 2005. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://apsa.us/ellipsis/3/ferreira-hutchinson.pdf>
- FISHMAN, Robert M. *What 25 April was and why it mattered*. 2018. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.5699/portstudies.34.1.0020>
- HUTCHEON, Linda. *Historiographic Metafiction Parody and the Intertextuality of History*. 1989. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/10252/1/TSpace0167.pdf>
- JORGE, Lídia. *Lídia Jorge escreve sobre Salgueiro Maia*. 2022. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://visao.pt/jornaldeletras/2022-04-08-lidia-jorge-escreve-sobre-salgueiro-maia>
- JORGE, Lidia. *Revolução dos Cravos. Imagem e Mitologia*. 2019. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://doi.org/10.24193/subbphilo.2019.3.16>
- LUCAS, Isabel. *A arte é uma revolta contra a História*. 2018. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://www.publico.pt/2018/06/12/culturaipilon/noticia/lidia-jorge-a-arte-e-uma-revolta-contra-a-historia-1833961>
- MADEIRA, João. *Tudo Depende da Raiva e da Alegria*. 2017. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://run.unl.pt/bitstream/10362/31457/1/T06perseu14.pdf>
- Porto Editora. *Salgueiro Maia na Infopédia*. [online]. Porto: Porto Editora. [cit. 2024-05-12]. Dostupné: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$salgueiro-maia](https://www.infopedia.pt/artigos/$salgueiro-maia)
- ROBINSON, Peter. *Otelo Saraiva de Carvalho obituary*. 2021. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/17/otelo-saraiva-de-carvalho-obituary>
- RTP Notícias. *Eduardo Gageiro publica "Silêncios", o mais intimista dos seus livros*. 2008. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: https://www.rtp.pt/noticias/cultura/eduardo-gageiro-publica-silencios-o-mais-intimista-dos-seus-livros_n167778

RUSSEL, Peter Edward. “El Cid“. *Encyclopedia Britannica* [online] [cit. 2024-05-12].
Dostupné: <https://www.britannica.com/biography/El-Cid-Castilian-military-leader>

SIMÕES, Maria João Albuquerque. *Personagens, espaço e níveis narrativos em Os Memoráveis de Lídia Jorge*. Coimbra: Universidade de Coimbra, 2021. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://estudogeral.uc.pt/bitstream/10316/103938/1/2021-Lidia%20Jorge%20Memoraveis%20MJS%2018374-1125635761-3-PB.pdf>

„O herói pouco conhecido do 25 de Abril“ In *Jornal do Algarve*. 2014. [online] [cit. 2024-05-12]. Dostupné: <https://jornaldoalgarve.pt/o-heroi-pouco-conhecido-do-25-de-abril/>